

Patron

INFORMACE PŘÁTEL
POMNÍČKŮ A PAMÁTNÝCH MÍST
JIZERSKÝCH HOR

3 / 96

ROČNÍK 7

Motto: Když jsem na podzim roku 1957 opouštěl po studiích Prahu a odjížděl na sever pod Jizerské hory, dostal jsem při loučení radu na cestu: „Někde v těch horách najdeš opuštěné údolí, kde před čtyřiceti roky stávala přehrada. Jednoho dne se hráz protrhla a všechno znovu zarostlo lesem. Zůstala tam podzemní chodba a v ní mnoho netopýrů.“

RNDr. Miloslav Nevrlý

Ale protržená přehrada nejsou jenom netopýři, i když si to většina lidí myslí. Protržená přehrada znamená osud pro tisíce obyvatel celého okolí a právě o tom si budeme v tomto vydání vypravovat.

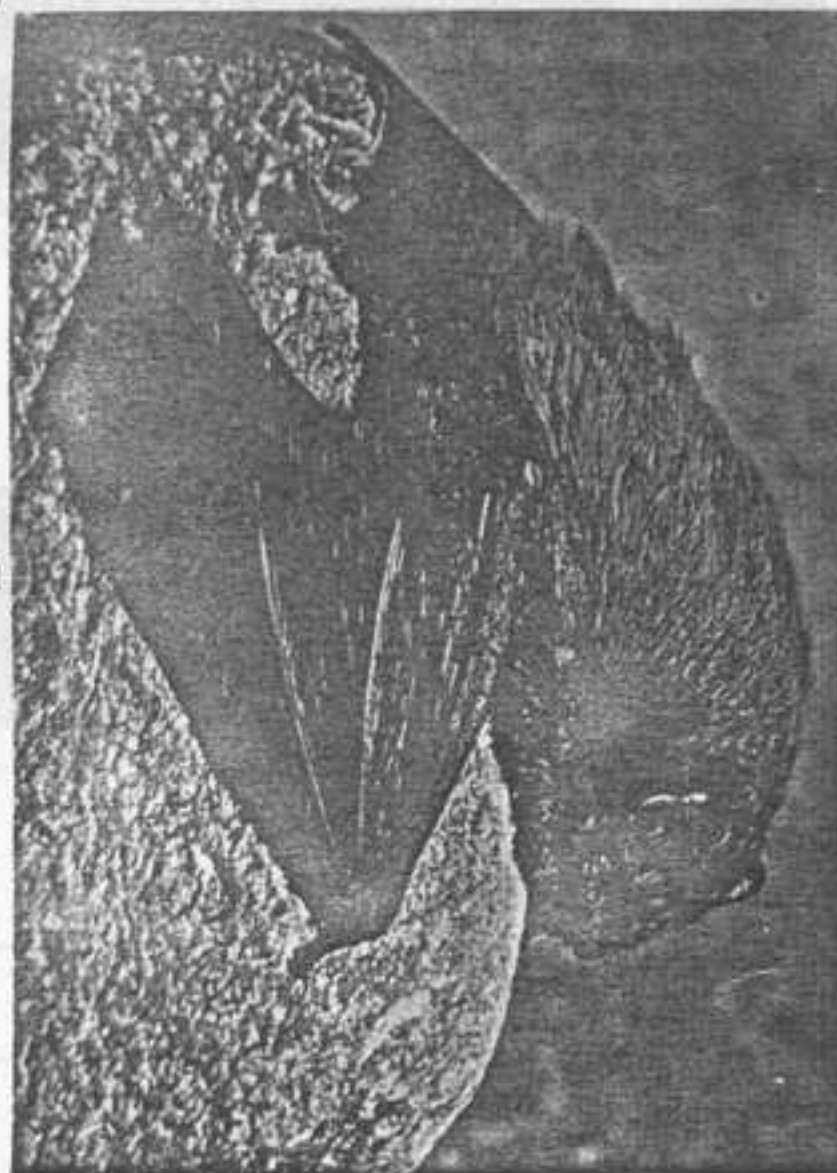
VÝLET U PŘÍLEŽITOSTI 80. VÝROČÍ PROTRŽENÉ PŘEHRADY

se koná v sobotu 21. září 1996.

Odjezd vlakem do Dolního Polubného z Frýdlantu 7. 57 ,
Liberce 8. 38 , Jablonce 9. 03 , Tanvaldu 9. 51 hodin.

Během cesty navštívíme tato pamětní místa:

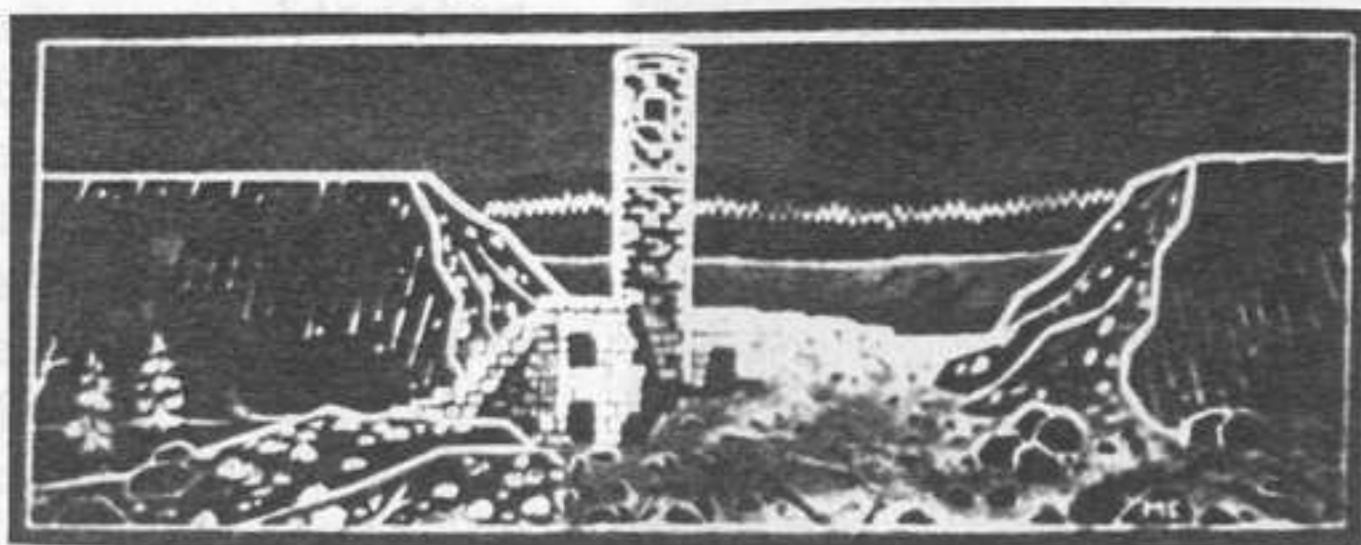
- 0.5 Riedlova hrobka
- 1.0 Tabulka u Skláře - 21. srpna 1968
- 2.0 Fuchsův kříž
- 3.0 Vodopády pod Soušem
- 4.5 Pamětní místo Christopha Umanna
- 7.5 Kříž na Souši
- 12.0 Kámen na hranici dvou panství
- 13.0 Kříž Jiráňka a Kosinové
- 14.0 Dolní konec štoly
- 15.5 Protržená přehrada
- 17.0 Kříž na Mariánskohorských boudách
+2.0 Plechový Pánbůh
- 18.5 Linkeho kříž
- 20.0 Pferdstein
- 21.0 Rösslerova tabulka
- 21.0 Letopočet na Mariánské hoře
- 22.5 Pomník u náhonu
- 23.5 Tabulka Friedricha Schillera
- 24.5 Mariánskohorská kaplička
- 25.0 Mariánské schody
- 27.5 Vyplavený kámen pod protrženou přehradou
- 28.5 Hromadný hrob obětí

Trasa je dlouhá 30 (33) kilometrů a lze ji zkrátit z Mariánskohorských bud do Josefova Dolu (21.5 km)

80 LET OD KATASTROFY NA BÍLÉ DESNÉ

Dne 18. září uplyne 80 let od katastrofy na Bílé Desné v Jizerských horách. Škody, které provalená hráz způsobila, byly značné a též si vyžádala 69 lidských obětí. V letech 1912 - - 1915 byla vybudována zemní hráz, jejímž účelem bylo zajistit vyrovnaný průtok v říčce Bílá Desná a chránit okolí před povodněmi. V této době byly totiž tamní sklářské a textilní provozovny závislé na vodní energii. Retenční obsah nádrže byl velmi malý a proto část povodňové vlny měla být odváděna štolou do nádrže „Souš“ na Černé Desné. Nádrž se naplnila již při

tání v roce 1915, za povodně 1915 přetékala již bezpečnostními přeli-
vy. Dne 18. listopadu byla stavba kolaudována a 18. září 1916 došlo ke katastrofě. Hráz

se protrhla a za necelé půl hodiny vyteklo 260 tisíc metrů krychlových vody, tj. průměrně asi $145 \text{ m}^3/\text{s}$.

První vlna měla však hodnoty daleko vyšší a postupně se průtok snižoval a snižoval. Průrva u výtokové štoly byla asi 18 metrů široká. Nádrž „Souš“ na Černé Desné, vybudovaná současně s nádrží na Bílé Desné, byla po katastrofě vypuštěna a teprve po rekonstrukci v letech 1925 - 27 dána znovu do provozu. Hráz v údolí Bílé Desné zůstala již neobnovena. Katastrofa měla nepříznivý vliv na vývoj vodního stavitelství u nás, neboť se několik desetiletí nestavěly zemní hráze. Projektantem obou hrází byl ing. Plankner z Prahy, stavbyvedoucím ing. Gebauer, povoláný z Německa. Stavbu na Bílé Desné prováděla firma Franz Schön und Söhne z Prahy, na Černé Desné firma Vereinigte Eisen- und Betriebsgesellschaft z Vídně. Soudní proces, který měl určit vinu a náhradu škody, probíhal až do roku 1928, aniž by byla s konečnou platností stanovena příčina katastrofy.

Profesor Smrček popisuje průběh katastrofy takto: V pondělí 18. září 1916 v 15.30 hodin pozoroval stálý strážný přehrady, že voda prosakuje hrází na vdušné straně vlevo nad čelní hranou šoupátkové komory. Půl hodiny před tím seděl strážný

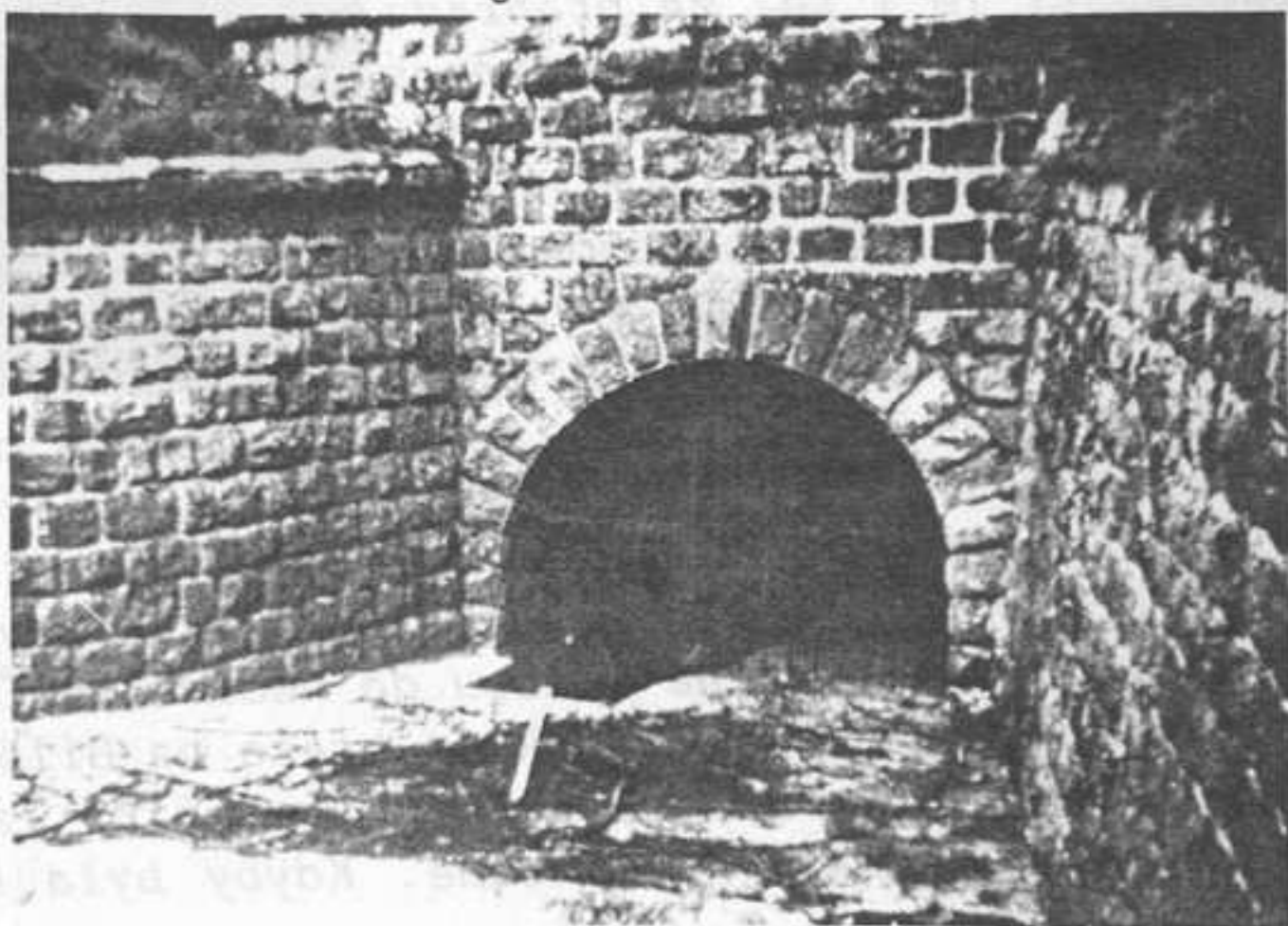
na krycích deskách šoupátkové komory a žádný průsak nepozoroval. Později viděl vyvěrat pramének vody a ihned to ohlásil ing. Gebauerovi, který nařídil strážnému, aby napřed zcela otevřel šoupátko výpustního potrubí a okamžitě učinil opatření, aby bylo varováno a vyrozuměno obyvatelstvo v údolí Bílé Desné. Hrázný přehrady chtěl otevřít šoupátko, které do té doby vypouštělo asi 300 litrů za vteřinu, druhé šoupátko ve věži bylo trvale otevřeno. Podařilo se však otevřít uzávěr jen asi ze tří čtvrtin jeho možnosti, neboť již o 15.55 hodin vyrážela voda takovou rychlostí, že dělníci v uzávěrové komoře se báli, aby nebyli odříznuti. Výtok se stupňoval a v 16.15 hodin klesla úžlabinovitě dlažba nad štolou na návodní straně hráze, která se dosud klenbovitě držela. Průtrž se rozšířila hlavně k levému břehu. Za necelou půlhodinu byla nádrž prázdná. Energie vody byla značná, opěrné křídlo uzávěrové komory voda odtrhla a odnesla asi 80 metrů pod hráz, kde je dodnes. Svah průrvy je na levém břehu nyní silně erodován, svah na pravém břehu má mírnější sklon a je zarostlý nízkou vegetací. Koruna hráze po obou stranách průrvy je poškozena na levé straně v délce asi 17 metrů, na pravé straně v délce 25 metrů. Dlažba na návodním svahu je na zachovaných částech hráze dobrá. Spodní lavička široká asi 1.5 metru se nezachovala. Celá nádrž a částečně i hráz jsou dnes zarostlé jehličnatým lesem.

věži bylo trvale otevřeno. Podařilo se však otevřít uzávěr jen asi ze tří čtvrtin jeho možnosti, neboť již o 15.55 hodin vyrážela voda takovou rychlostí, že dělníci v uzávěrové komoře se báli, aby nebyli odříznuti. Výtok se stupňoval a v 16.15 hodin klesla úžlabinovitě dlažba nad štolou na návodní straně hráze, která se dosud klenbovitě držela. Průtrž se rozšířila hlavně k levému břehu. Za necelou půlhodinu byla nádrž prázdná. Energie vody byla značná, opěrné křídlo uzávěrové komory voda odtrhla a odnesla asi 80 metrů pod hráz, kde je dodnes. Svah průrvy je na levém břehu nyní silně erodován, svah na pravém břehu má mírnější sklon a je zarostlý nízkou vegetací. Koruna hráze po obou stranách průrvy je poškozena na levé straně v délce asi 17 metrů, na pravé straně v délce 25 metrů. Dlažba na návodním svahu je na zachovaných částech hráze dobrá. Spodní lavička široká asi 1.5 metru se nezachovala. Celá nádrž a částečně i hráz jsou dnes zarostlé jehličnatým lesem.

Hráz byla navržena dosti směle. Při maximální výšce 14.16 metrů má vzdušný svah jednotný sklon 1:1.5, návodní svah byl přerušen dvěma lavičkami v šířce 1 a 1.5 metru, u koruny až k lavičce je sklon svahu 1:1.5, níže k patě svahu 1:2. Na návodním svahu bylo podle projektu jílové těsnění. Navržené těsnění z jílu nebylo ve skutečnosti provedeno. Laboratorní

zkoušky ukázaly, že materiál hráze se neliší od materiálu těsnění. Na jaře 1915, ještě před úplným dokončením díla, došlo již k sesuvům vzdušného svahu, když byla nádrž již naplněna vodou, a proto byla ke vzdušnému svahu přisypána lavice. V literatuře je již tato okolnost zachycena. Stavitel desenských hrází, ing. Gebauer píše v časopise *Wasserwirtschaft* z roku 1917: „...lavice byla nasypána, aby zabránila opakujícím se sesuvům půdy, k nimž došlo při tání sněhu na jaře 1915, před tím než zařízení stavby bylo dáno do provozu..., že se v obdobích déletrvajících dešťů na vzdušné straně při úpatí hráze ukázala vlhká místa je samozřejmé.“ Zbytky přisypané patky nejsou u zbylého vzdušného svahu hráze již vidět. Zřejmě byla patka jen u té části hráze, která byla odplavena. První, kdo upozornil na odvážný sklon svahů byl prof. Smrček, který píše ve své knize: „...při sypání paty svahu na vzdušné straně se stalo na jaře 1915, když svah ten následkem tání sněhu vyjel. To ukazuje, že sklon pro použitý materiál je příliš ostrý.“ Podle sovětských pramenů (Popov) je třeba pro hlinitopísčitou zeminu navrhnout sklon svahu návodního 1:3, vzdušného 1:2, podle amerických pramenů (Manua - Kennedy) 1:2.75 návodní, 1:2 vzdušný, při minimální šířce komory 4.2 m. Srovnáme-li příčný profil hráze na Bílé Desné s jinými hrázemi z minulého století nebo ze začátku našeho století, vidíme že mnohé mají sklony svahů stejně tak odvážné, jako hráz na Bílé Desné a nevznikly na nich žádné poruchy. Je to např. Česká Skalice, Plumlov, Rozgrunt na Slovensku. Též jihočeské středověké hráze rybníků (např. Rožmberk a Jordán) jsou hrázemi homogenními s velmi příkrými svahy. Zde však došlo díky příznivým podmínkám k dostatečnému utěsnění bahnem a jinými nánosy, což u Bílé Desné jako u horské bystřiny není možné.

Při vyšetřování příčin katastrofy vznikla diskuse o správnosti volby místa pro hráz. Ing. Grohmann poukazoval na to, že asi 2 km pod hrází by bylo možno založit betonovou gra-

vitační hráz, neboť horniny skalního podkladu vystupují na povrch. Na některých místech údolí skutečně vystupuje skalní podloží, spád se zde zvyšuje, údolí je však příliš úzké s příkrými svahy. Aby se mohla krýt vybudovaná nádrž s retenčním požadovaným prostorem, mu-

sela by být 25 metrů vysoká. Naproti tomu v místě, kde byla hráz postavena, se údolí rozšiřuje, Bílá Desná tu má nejmenší spád z celého toku a tvoří kotlinu, která umožňuje vybudovat

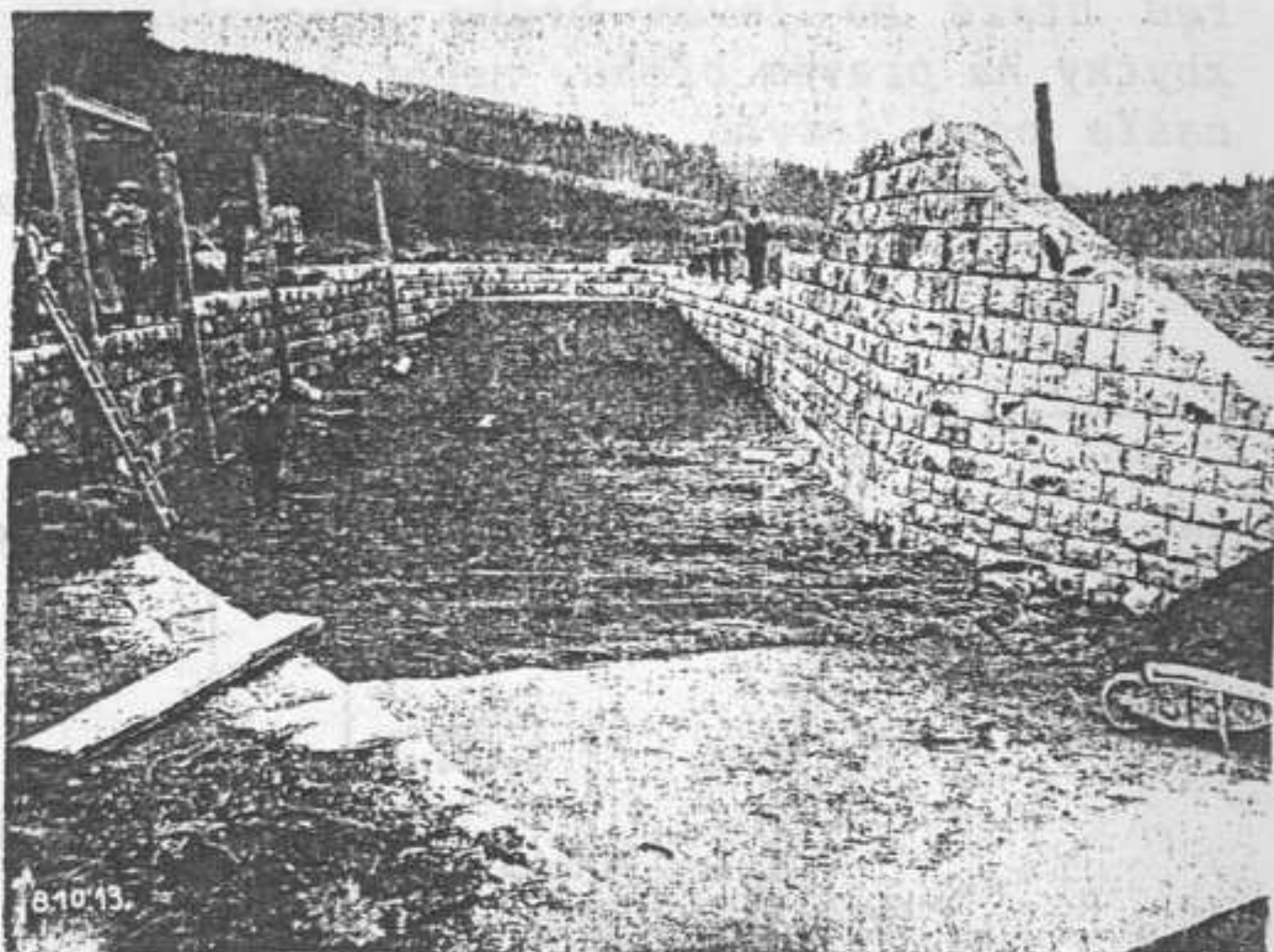
pro nutnou velikost zásobního prostoru hráz vysokou jen 14 metrů a tím i s menšími finančními náklady. Další důležitou okolností je i to, že přehrada na Bílé Desné je spojena s přehradou na Černé Desné. Vodnímu družstvu v Dolním Polubném byl přislíben příspěvek ze státních prostředků jen pro ten případ, když svou činnost

rozšíří i na Bílou Desnou, jelikož teprve potom se může projevit retenční účinek pro řeku Jizeru. V povodí Bílé Desné bylo zřízení postačující povodňové nádrže vyloučeno, proto byla hráz projektována jako dílčí. Větší část vysokého vodního stavu měla být převáděna štolou do nádrže na Černé Desné. Z těchto faktů prakticky plyne kóta hráze na Bílé Desné s ohledem na nutný spád štoly. Dnes však můžeme říci, že zvolené místo za daných okolností bylo vhodné. Kdyby byla hráz posunuta proti

proudu, zachycovala by vodu z menšího povodí a její účinek by klesl.

Na hrázi jsou celkem dva boční přepady pro vodu. Na pravém břehu kaskády o celkové délce 40 metrů. Kapacita nižší části je 26 metrů krychlových za sekundu. Na levém břehu je asi dvacetimetrový boční přepad, který převádí vodu do tunelu ústícího do Černé Desné.

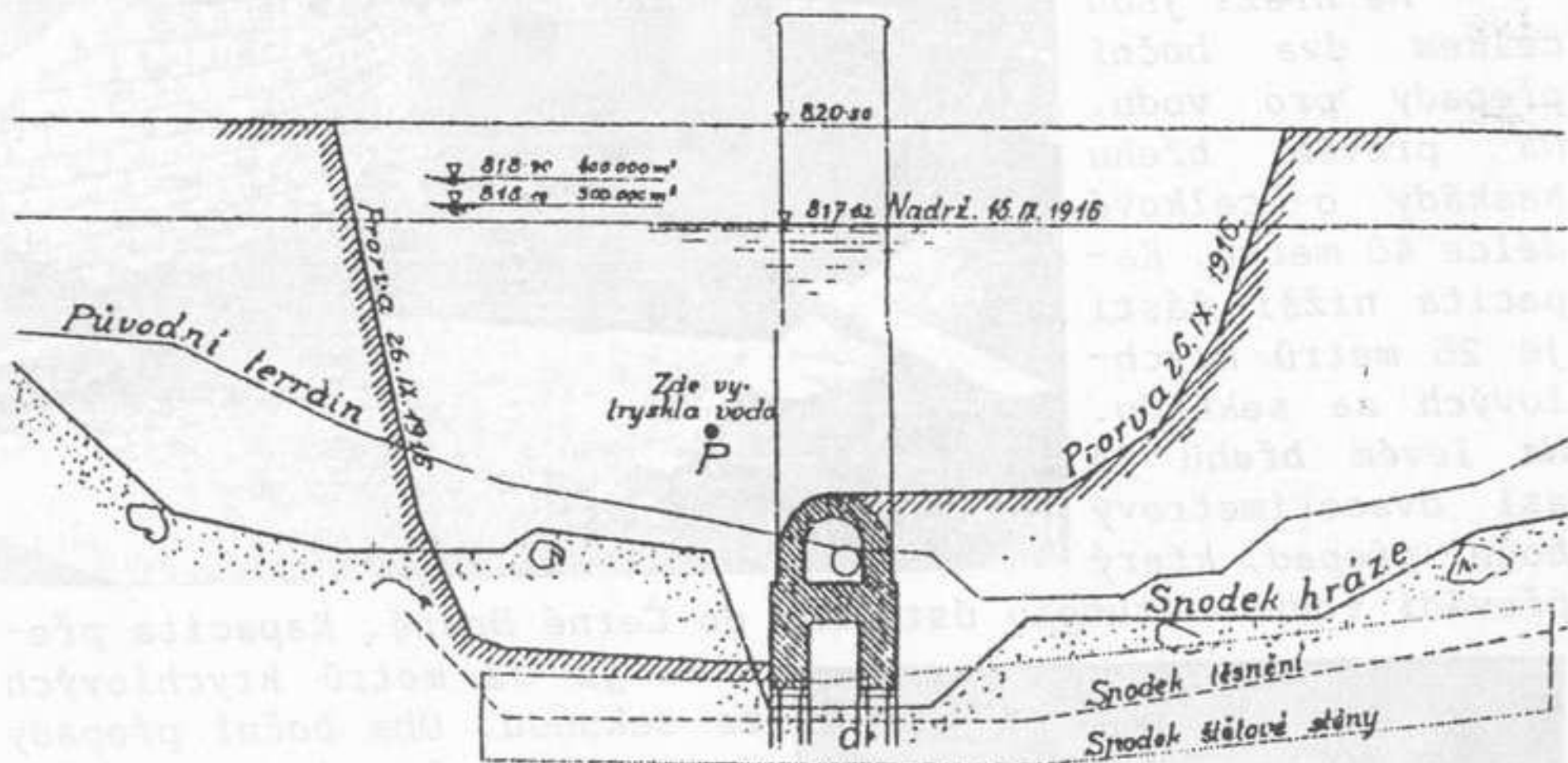

Kapacita přelivu je 32 metrů krychlových za sekundu. Oba boční přepady jsou v dobrém stavu a dobře provedeny. Skutečná kapacita při úplně otevřené základní výpusti je 60 metrů krychlových za sekundu. Docházíme tedy k závěru, že bezpečnostní zařízení bylo dimenzováno nedostatečně a že již padesátiletá voda by přelila hráz, což u zemní hráze je katastrofální. Vezmeme-li extrémní průtoky v přehradním profilu, vidíme, že tzv. stoletá voda, tj. maximální voda, vyskytující se jednou za sto let, je 73 metrů krychlových za sekundu, padesátiletá 64 a dvacetiletá voda 54 metrů krychlových za sekundu. Při katastrofě tato okolnost nehrála roli, neboť nádrž nebyla naplněna, vody v nádrži bylo asi 260 tisíc metrů krychlových. Obsah nádrže je 400 tisíc metrů krychlových.

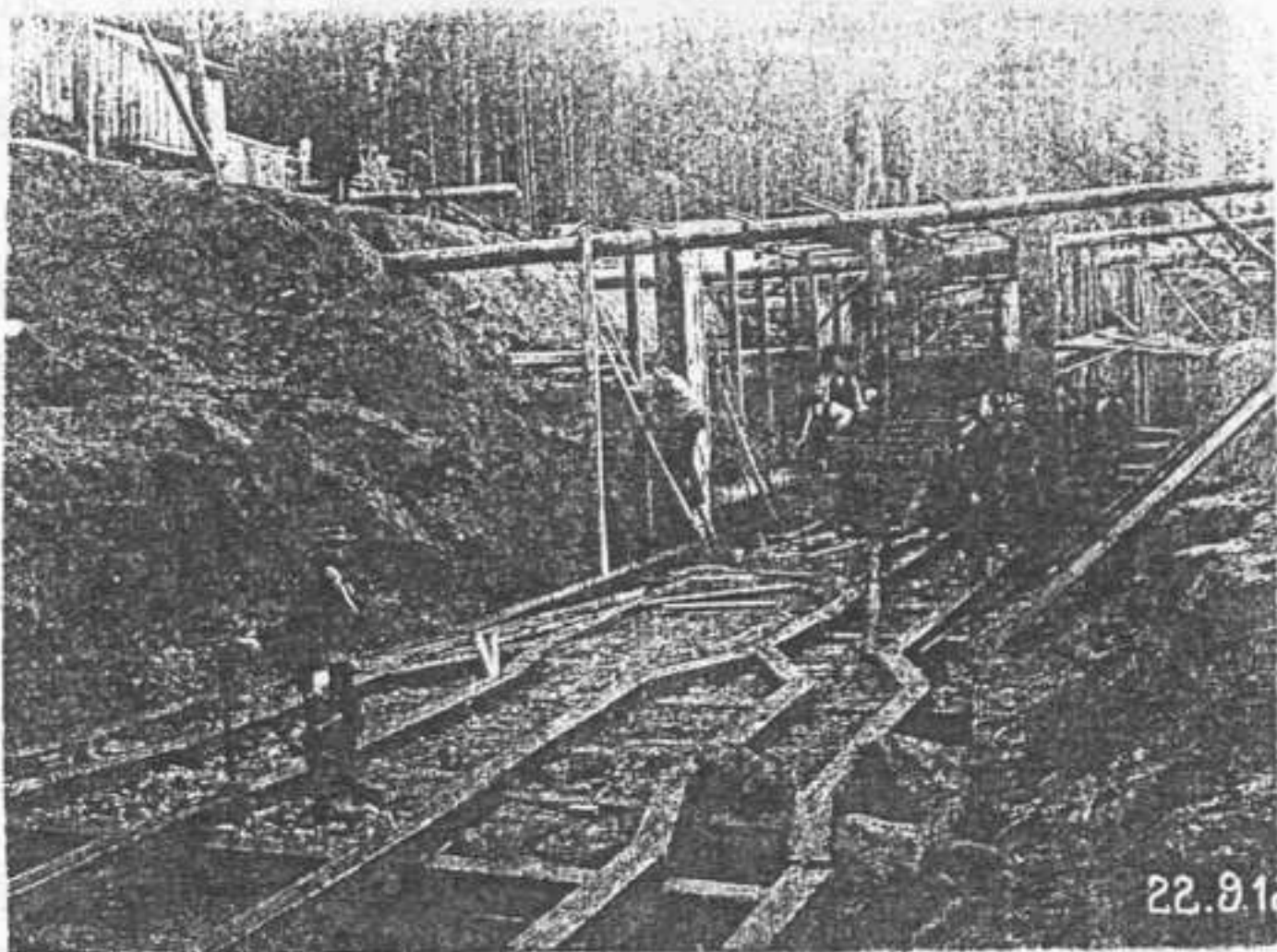
Základová výpust se šoupátkovou věží (dodnes zachovalá) byla umístěna uprost-

řed hráze na levém břehu původního koryta. Dnes jsou její zbytky na pravém břehu, neboť si Bílá Desná po protržení hráze našla nové koryto. Osa byla kolmá na osu hráze. Projektanti měli obavu z velkého sedání štoly a proto navrhli založení na

pilotovém roštu s podélnými a příčnými prahy. Do jaké hloubky byly piloty zaberaněny, nelze zjistit. Aby bylo ztiženo prosakování vody pod základ štoly, byla provedena čtyři betonová žebra. Posuzujeme-li dnes základovou štolu, docházíme k závěru, že umístění základové výpusti uprostřed hráze nebylo chybné, jak bylo ing. Gebauero-
 vi vytýkáno, neboť jinde se osvědčilo, např. Luhačovice, Rožmberk, Jordán, a i dnes se staví např. na naší největší zemní hrázi v Nechranicích. Nesprávné bylo umístění šoupátkové věže u samé koruny

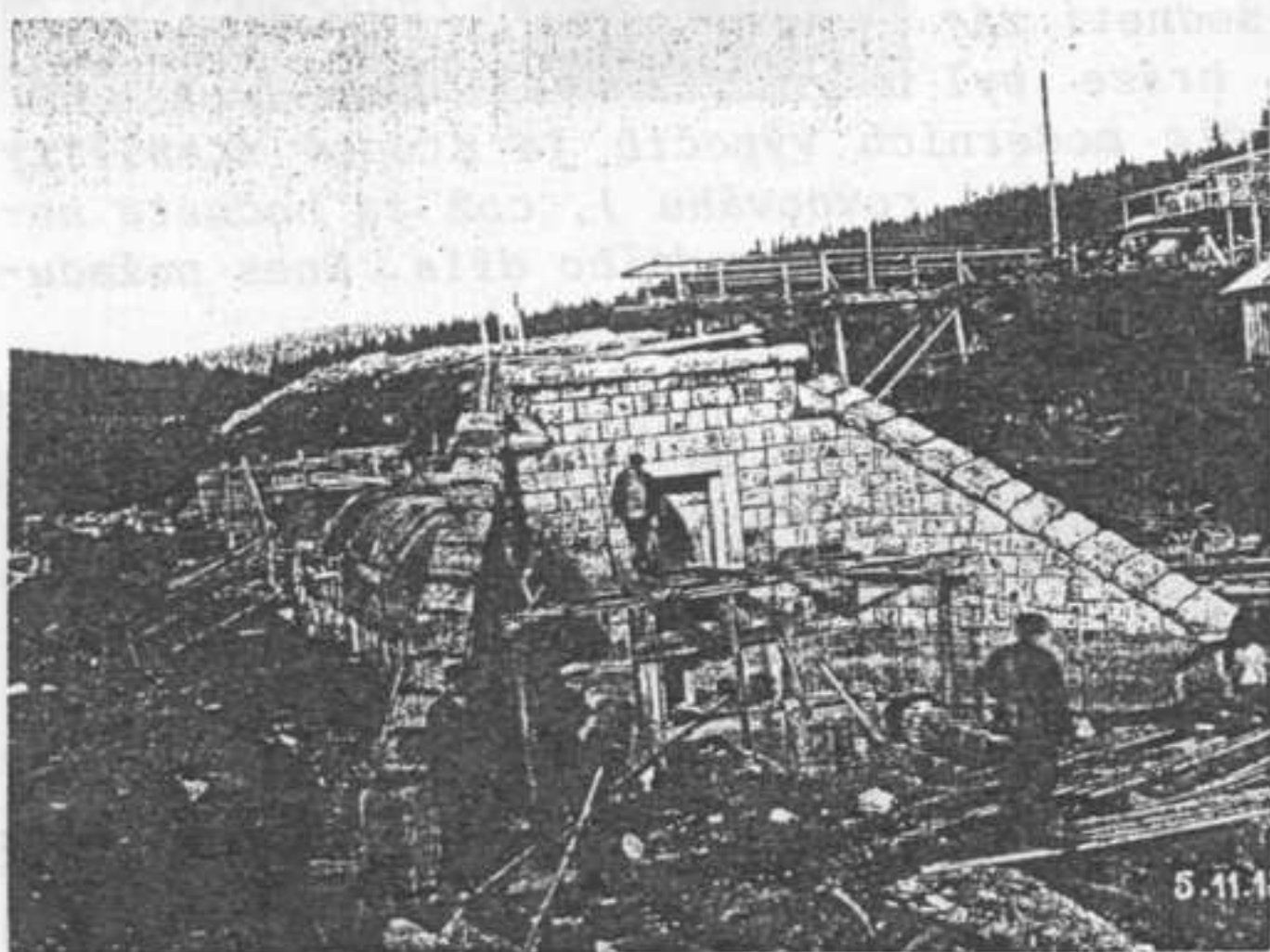
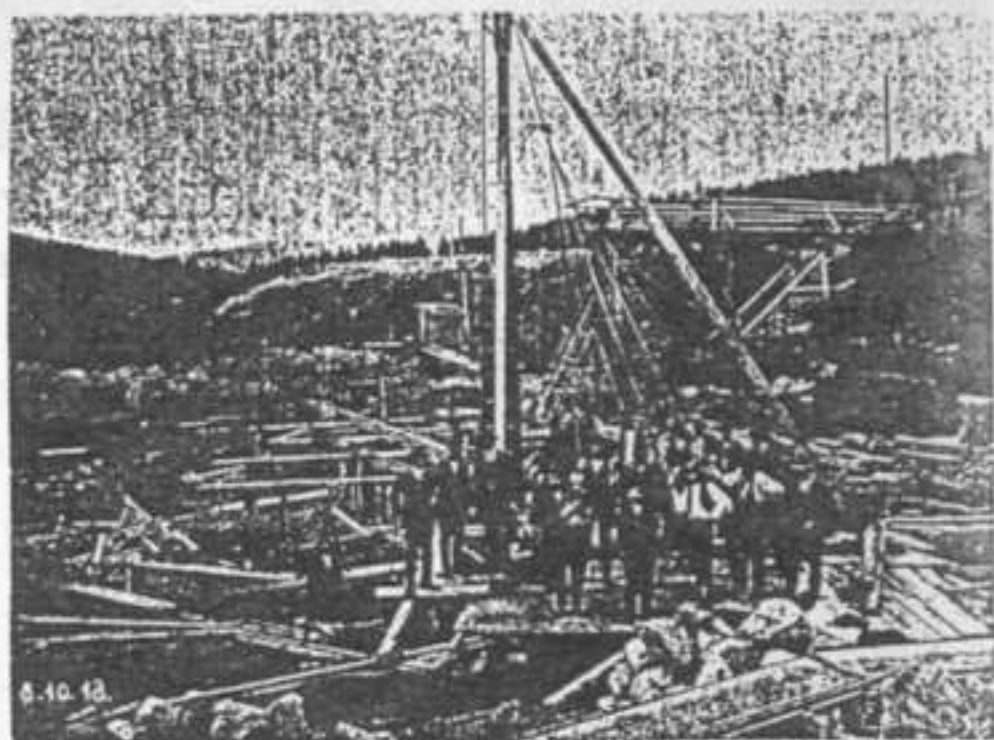

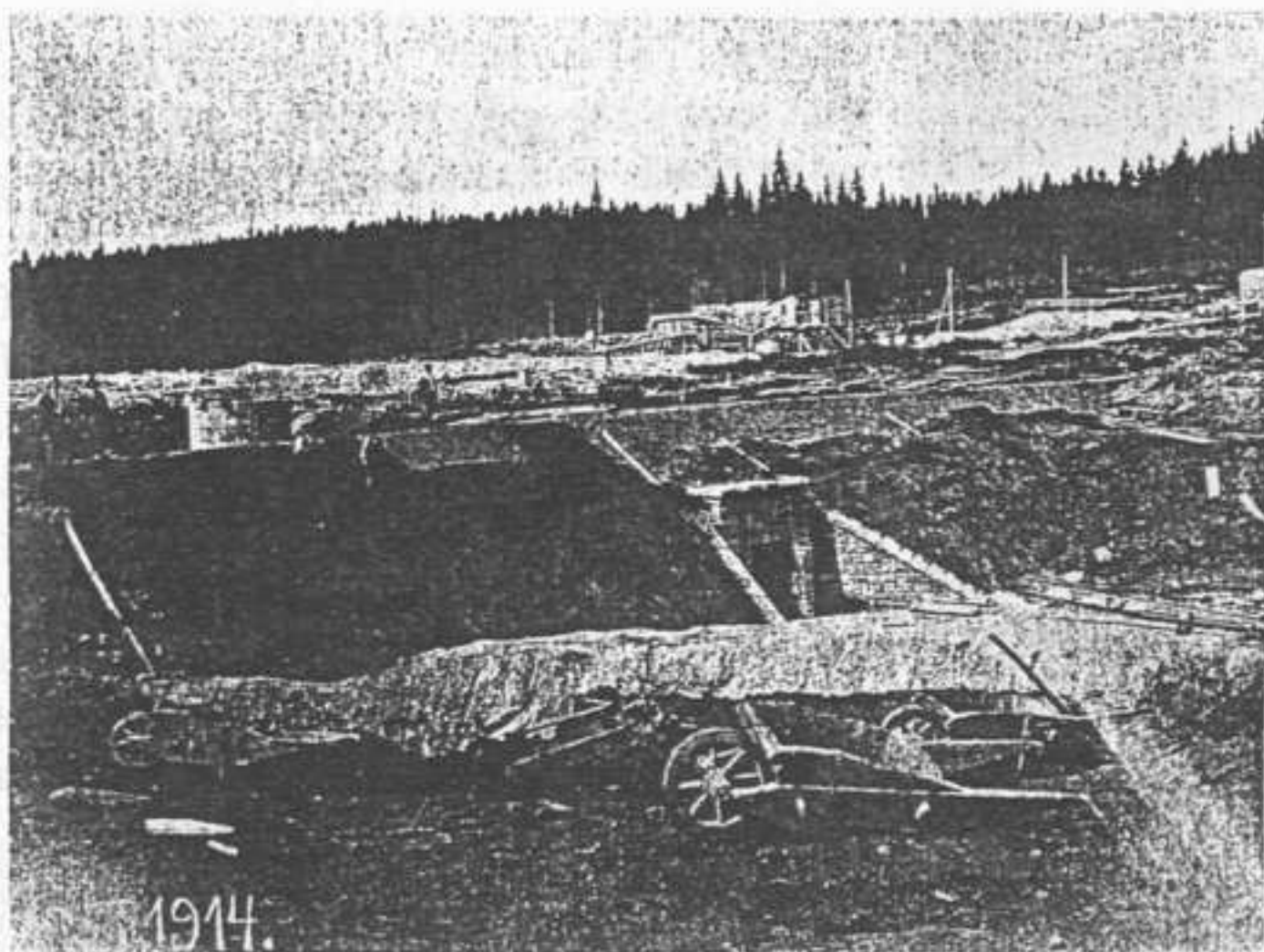
hráze, ale jen v tom případě, že nebyla provedena náležitá opatření k zamezení průsaku ve spáře mezi věží a násypem. Velmi nesprávné bylo založení na pilotovém roštu. Někteří odborníci jako ing. Gebauer, prof. Ehlen z Gdaňska již při soudním procesu považovali: „...zvláštní zajištění odtokové štoly na pilotech za pravou příčinu katastrofy.“ Příčinu

protržení určil již tehdy prof. Smrček, když spolu s chybným založením štoly uvádí i chybný materiál.

Údolí Bílé Desné leží v územím budovaném biotitickou žulou. V přehradním profilu je v podloží mocná vrstva žulových uloženin, tj. písčitohlinitá zemina s velkým obsahem štěrku a balvanů. Tohoto materiálu bylo použito pro hráz a těsnění. Před zahájením stavby roku 1912 byly vykopány sondy do hloubky 10 metrů a nikde se nenarazilo na skalní podloží. Mocnost žulového eluvia není do-

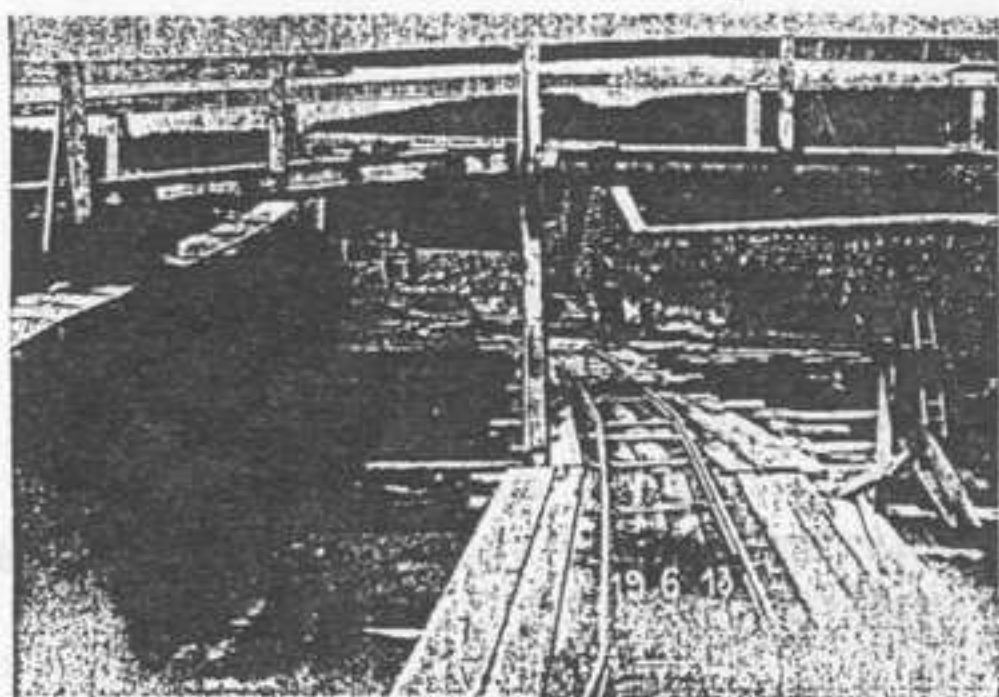
dnes známa, předpokládáme 15 až 25 metrů. Průzkumem katedry geotechniky Českého vysokého učení technického v Praze z roku 1962 - 1965 se zjistilo, že jílovité těsnění nebylo vůbec provedeno. Sledujeme-li starou literaturu, potom ing. Gebauer

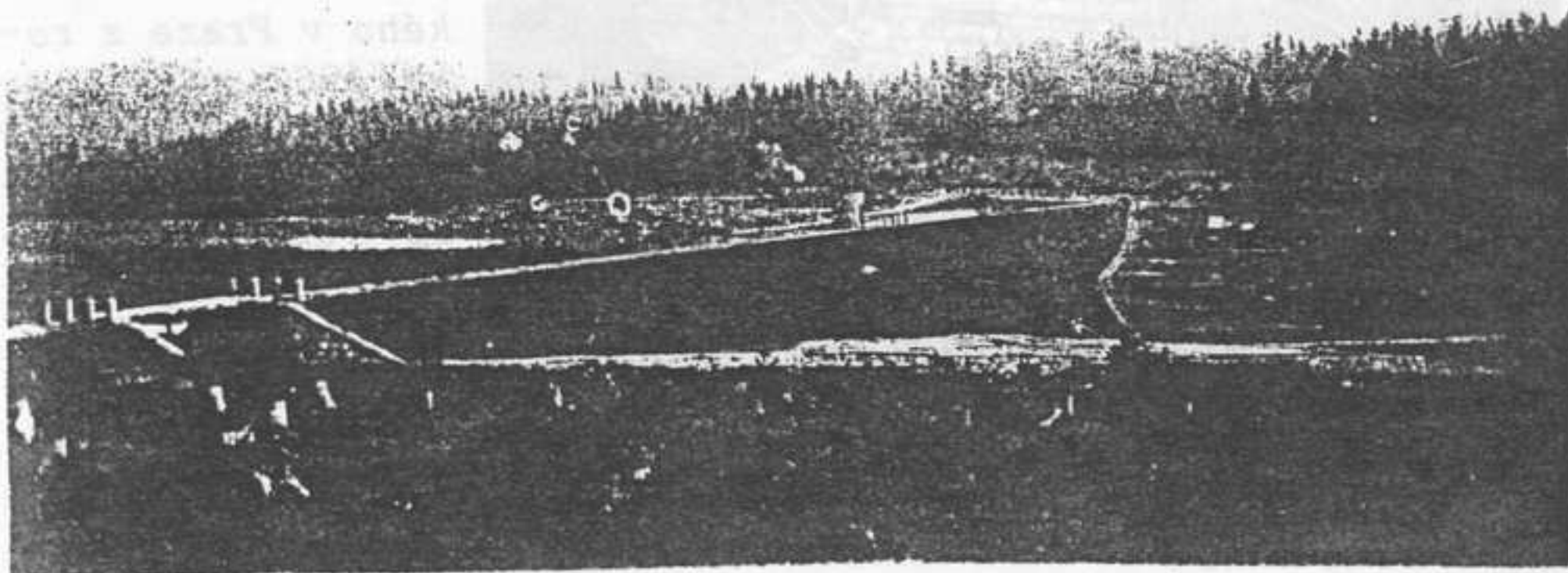
sám píše, že „... rozdělení zeminy na hrázi se dělalo tak, že nejmastnější, tudíž na hlínu nejbohatší díl, byl vržen na návodní stranu, na hlínu nejchudší na vzdušnou stranu a zbytek v odpovídajícím vytrídění mezi návodní a vzdušnou stranu.“ Hráz je tedy homogenní a

podle dnešních kritérií je tento materiál vhodný pro stavbu. Hráz sama je založena na uvedené vrstvě hlinitého písku se štěrskem a žulovými balvany.

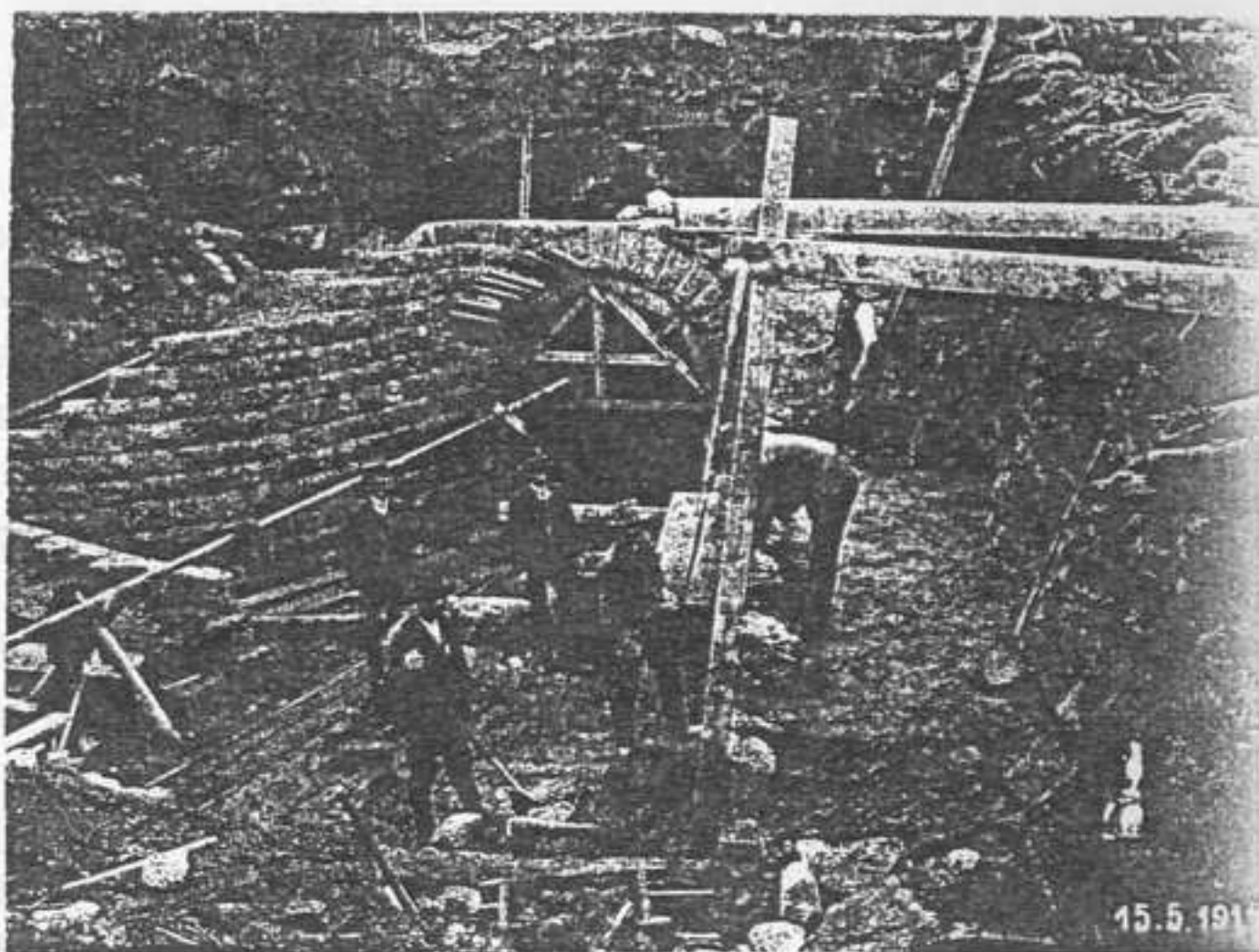
Podle výpočtu bylo sedání hráze během stavby do září 1916 asi o 27 cm. Základová výpust založená na pilotách nesedala, což potvrzují měření stavitele ing. Gebauera. Při katastrofě sedla část štoly vlivem naklonění věže k vzdušnému svahu o další 2 cm. Rozdíl sednutí základové výpusti a hráze byl

tedy asi 20 cm. Podle moderních výpočtů je stupeň stability díla 1.05 (1 znamená labilní rovnováhu), což je hodnota nepřijatelně nízká pro trvalou funkci vodního díla. Dnes požadujeme stupeň stability 1.4 - 1.5.

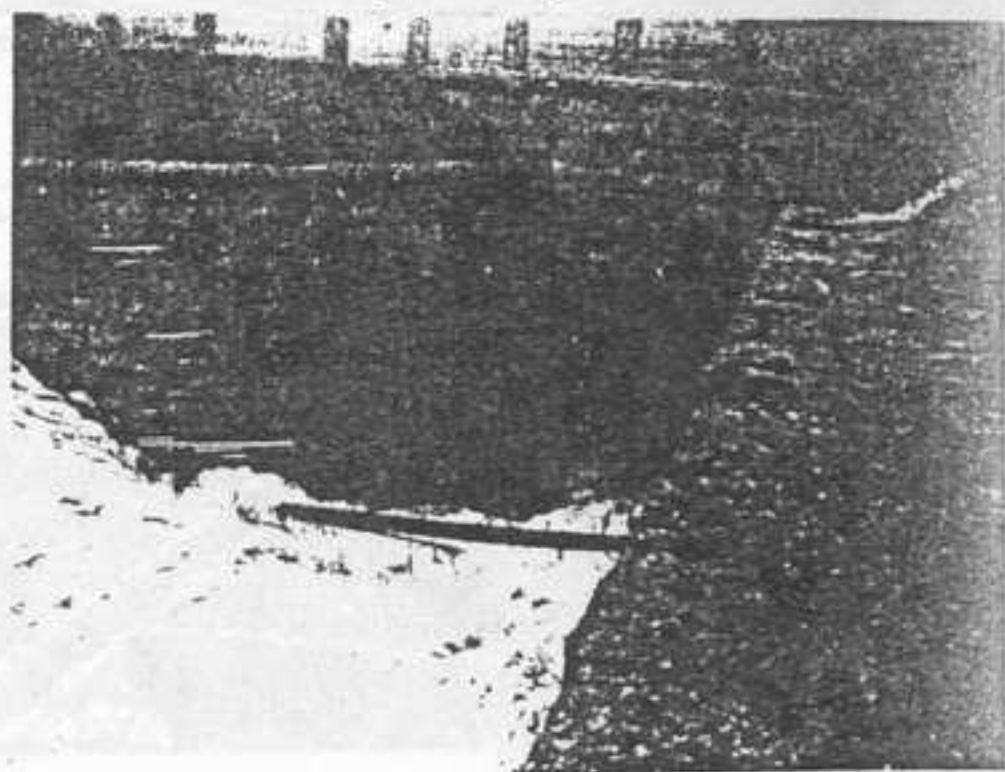

Závěrem je nutné vysvětlit příčinu katastrofy ve světle moderní mechaniky zemin, tedy oboru, který stavitelé zemních hrází poznali, a který se u nás i ve světě začal přednášet na vysokých školách až po II. světové válce. Hlavní příčinou je chybné založení štoly. Nesprávné je založení na pilotách. Jak ukázaly teoretické výpočty i měření

stavitele obou přehrad ing. Gebauera, je rozdíl sednutí základové výpusti a vlastní hráze asi 20 cm. Štola a tedy i hráz nad štolou sedla méně než okolní část hráze a tím prakticky hráz „rozřízla“. To potvrzuje i ta skutečnost, dlažba před protržením hráze poklesla úžlabinovitě nad štolou. Dále mohla při katastrofě spolupůsobit svislá trhlinka

okolo šoupátkové věže. Ing Gebauer uvádí jako příčinu sedání stlačování dřevěných podélných a příčných prahů v základě štoly. Kolaudační komise velmi nesprávně dne 18. listopadu 1915 usoudila, že voda pochází z okolních pramenů. K uvedené hlavní příčině nutno přičíst ještě dvě okolnosti. A to, že nebylo provedeno projektem navržené těsnění na vzdušné straně. Horská naprosto čistá

voda nemohla dostatečně utěsnit hráz, jak tomu je u jihočeských rybníků. Další okolností je velmi špatné provedení hráze. Zhutňované vrstvy 40 cm jsou příliš vysoké.

Závěrem je nutno říci, že bezpečnostní zařízení bylo poddimenzováno a mohlo převést maximálně padesátiletou vodu. I když to není vlastní příčinou katastrofy ze dne 18. září 1916, neboť v nádrži bylo jen asi 65 % obsahu, musíme dnes poukázat na to, že i kdyby celý obsah nádrže, tj. 400 tisíc metrů krychlových, byl ponechán pro zachycení povodní, tak se nádrž naplnila při stoleté vodě za dvě hodiny. I kdyby bylo vše správně provedeno, správně založena základová výpust' atd., hráz by se porušila vlivem přelití při vodě větší než je padesátiletá.

Soudní výrok v roce 1928 nebyl žádný, dnes však víme s jistotou, že vinu nese jak projektant za nesprávné uložení základové výpusti, za nestabilní sklony svahů, tak i provádějící podnik, neboť nebyla vůbec provedena těsnicí vrstva a zemina též nebyla řádně hutněna, jak předpokládal projekt.

Pro časopis Lidé a země č. 3 / 1967 napsal

Doc. ing. Jiří Šimek CSc. - katedra geotechniky ČVUT v Praze

Patronu zaslal ing. Michal Čech CSc.

K hraběcí pile má Desná prudké klesání, proto byla tak strašná ta ničivá síla jinak klidné neškodné řeky, která se údolím přehnala. Velké lesní plochy po obou stranách byly zničeny a do údolí odplaveny. Nespočetné skalní bloky zaplnily říční koryto.

První vlna vysoká 6 metrů se valila neuvěřitelnou rychlostí za strašlivého huku, podobném hromu do líbezného údolí tržní obce Desné. Z dálky nebyla vlastně ani vidět voda, jen dřevo, dřevo a zase dřevo,

kterého od des Foursovy hraběcí pily uplavalo 5000 plno-metrů. Tisíce a tisíce kmenů tancovaly na vodních vlnách. Celé úzké údolí Bílé Desné se v mžiku stalo jedním velkým říčním korytem, posetým přivalenými balvany, kamennou sutí, kmeny stromů, částmi rozbořených domů, uplavaným nábytkem a náradím.

Pak po úplném zničení hraběcí hájovny a pily se opřely vodní masy do třípatrové Dreßlerovy brusírny. Ne všem zaměstnancům se podařilo zachránit, část jich našla ve vlnách smrt.

Nato byl rozbořen obytný dům firmy Umann. Tam bydlel zaměstnanec Schimek se svou rodinou. Muž se stačil uchýlit do bezpečí, zatímco jeho žena se čtyřletým chlapcem uplavaly. Také čtyři Umannovy brusírny byla do základů smeteny. V jedné z

nich se utopily čtyři děti.

Po zničení těchto budov zabouřila voda enormní silou na obytný dům Emila Umanna, který v okamžiku byl pryč. Tentýž osud potkal brusírnu firmy Josefa Schettla a Josefa Riedla. Ani zde po průmyslových provozech

nezůstala ani stopa. Stejně tak se staly obětí obytné domy Franze Elstnera a Josefa Riedla, které byly plně zničeny.

Přece však nebylo dost obětí strašlivých vodních mas. Brusírna Emanuela Simma byla též zbořena. Přival vody si našel také mačkárnu knoflíků, která patřila stejné firmě. Oba objekty se tak staly obětí strašlivé katastrofy. Také byla odnesena lávka přes řeku, která oba břehy spojovala.

Asi 100 metrů níže stával obytný dům a stodola statkáře Antona Simma. Simm se ženou se zrovna nacházeli ve stodole, když přiburácely vysoké vlny. Mužovi se podařilo s velkou námahou zachránit, zatímco paní Simmová se utopila přímo ve stodole, odnášené vodou.

Následující obětí ničících vln se stala stará škola v Desné, která se stejně jako

okolní domy proměnila v sutiny. Také dům desenského starosty Bartela byl kromě základových zdí odnesen vodou. Potom si klesající příval našel most, který zmizel pod zuřící vodou.

Obraz bezútěšné pustiny dokreslily zničené budovy hotelu „Zur Stadt Eger“ („U města Chebu“) a naproti

stojící starý panský dům firmy J. Schnabel a syn. Polovina hotelu byla zcela zřícena. Jen střecha a strop prvního poschodí se volně vznášely nad výčepní místností. Na stropě visela ještě lampa a na zdi obraz. V místnostech zůstaly

některé zbytky nábytku jako v žalostném snu. V chodbě domu

trčely upadané trámy. (Tento odstavec jsem dal přeložit nezávisle několika lidem a všichni jsme došli ke stejnému závěru - text je přeložen správně, ale nezakládá se na pravdě, jak ukazují staré fotografie. Podrobně to bude vysvětleno v popisu k fotografiím.)

Také panský dům firmy Schnabel byl zničen, jen přilehlé stáje se zachovaly, ačkoliv dva pěkné koně se zachránit nepodařilo. Oba šéfy firmy, Gustava i Adolfa Schnabelovy, postihlo neštěstí zvláště těžce. Oba měli devítileté synky a oba o ně přišli. Právě tak švagrová Gustava Schnabela, paní Rejtárková se ztratila ve vlnách. Schnabelova vila těžce utrpěla a místnosti byly vodou zcela zaplaveny. Wenzel Donth, jejich kočí, který se v době neštěstí v budově nacházel i se svým pětiletým děckem, se stal kořistí vln.

Také obytný dům skladníka Karla Schiera byl z poloviny zničen. Obyvatelům se s námahou a nouzí podařilo zachránit holý život, jen majitelova stará tchýně se nedokázala rychle vzdát a našla ve vlnách svoji smrt. V horní části Desné způsobila voda v důsledku velkého klesání nesmírné škody a

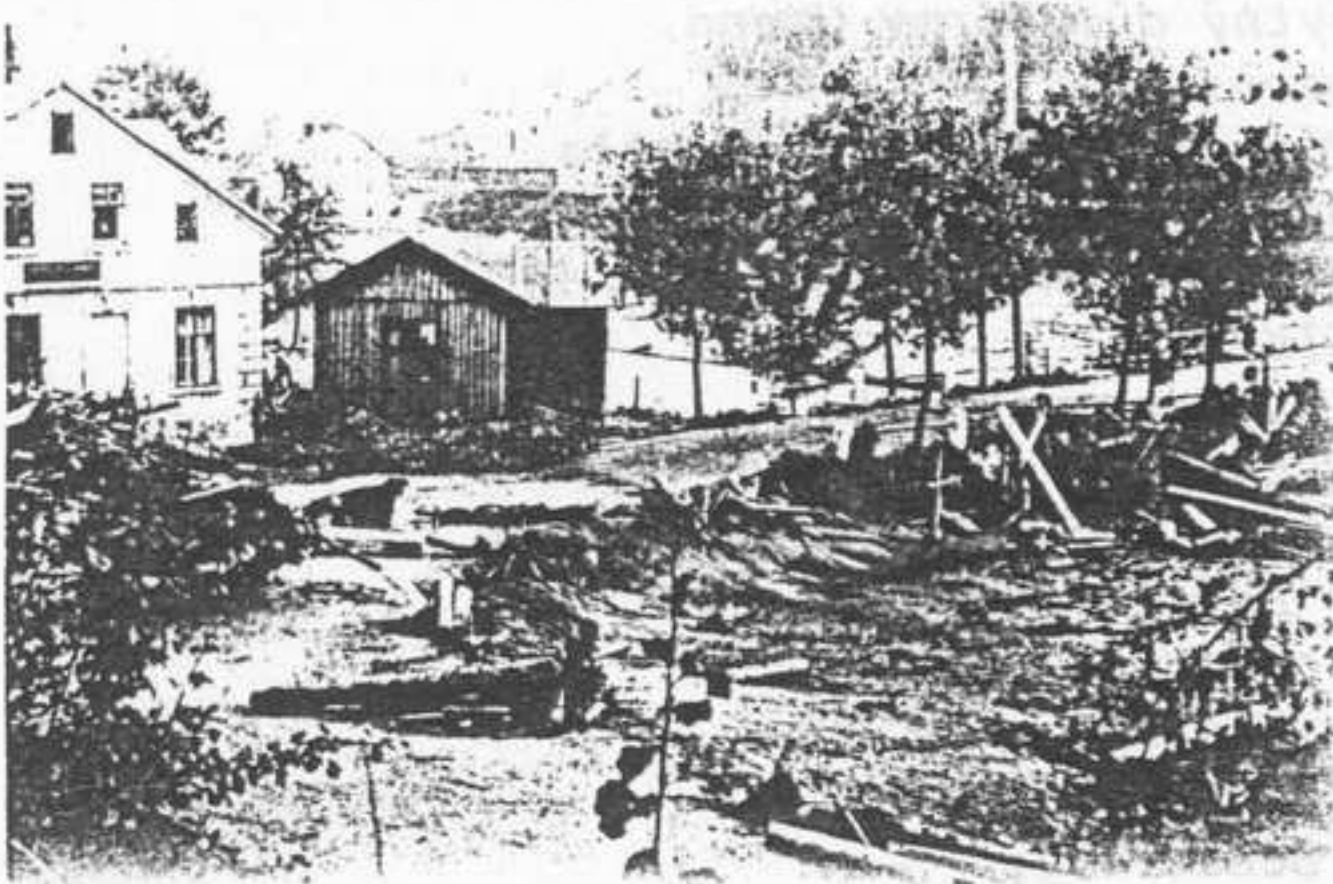

zpuštění. V dolní části, kde se údolí rozšiřuje, zaplavila voda údolí v celé šířce s loukami a zahradami a zničila celou úrodu. Zde již bylo méně domů do základu zničeno.

Silnice byla zatarasena připlavenými střechami, trámy, prkny a stromy. Železniční most na trati Tanvald - Kořenov zázrakem zůstal zachován.

Na tomto vysokém železničním náspu se proudy vody poprvé trochu zbrzdily. O něco níže položený most spojující oba břehy, byl však také odnesen.

Kamenný most u nádraží zůstal zachován jen kamenné předprsně mostu byly pobourány. Na podpěrném pilíři se nahromadilo

obrovské množství naplaveného dřeva a domácího zařízení a nábytku. Zde řeka Bílá Desná přechází z Desné do Tiefenbachu, kde také obytné domy, obchody, továrny byly rázem pod vodou. Vyzdívka koryta řeky byla zničena a břehy se pokryly naplaveninami. Na čel-

ních stěnách budov se ocitlo velké množství dřeva, stromů, střech a nábytku. Také na dost vysoko položené ulici dosáhla voda v domech, krámech a skladech až do dvoumetrové výšky.

V dělnickém konzumu bylo všechno zboží rozmočeno a odplaveno. Také krám pana Gepperta, papírnictví, krupařství, hodinářství, vše bylo nejkrutěji vyplněno, stejně tak jako v Krausově květinářství, kde si vlny živě pohrávaly s růžemi, astrami a jinými květinami i hotovým zbožím. Vedle stál obchod s porcelánem pana Gepperta, také tam bylo všechno zboží zničeno. Také Hoffmannovo pekařství a Rößlerovo klempířství leželo

celé pod vodou. Most spojující Tiefenbach se Žďárem se právě tak stal kořistí vln.

Největší škody utrpěla firma Umann, kde nejen že bylo všechno zničeno, ale také veškeré písemnosti uplavaly. Tuto firmu příval vody potrefil nejvíce. Nejméně devět budov, čtyři brusírny a obytný dům byly zničeny, čímž firma utrpěla velkou ztrátu.

Také porcelánka Kamila Seidela byla těžce postižena i se svými dílnami a stroji zaplavenými vodou. Také elektrárna Augusta Panitschka byla pod vodou a tím byla přerušena energie a světlo pro mnoho Jizerskohorských údolí.

Jaké nezměrné škody, které způsobily strašlivě pustošící rozrušené vodní masy, vyplývají z následujícího přehledu, ze kterého je vidět, že v Desné bylo úplně zničeno 40 objektů, mezi nimi zejména:

- Hraběcí des Foursova pila a hájovna,
- brusírna firmy Dreßler,
- čtyři brusírny a obytný dům firmy Umann,
- obytný dům Emila Umanna,
- brusírna a obytný dům firmy Josefa Schettla,
- brusírna a obytný dům firmy Josefa Riedla,
- brusírna a knoflíkárna Edmunda Simma,
- obytný dům Franze Elstnera,
- obytný dům Augusta Hübnera mladšího,
- obytný dům Josefa Fuchse,
- čtyři obytné domy firmy Josef Schnabel a spol.,
- obytný dům Mathyldy Försterové,
- obytný dům starosty Rudolfa Bartela,
- obytný dům Wilhelma Tietze,
- obytný dům pekaře Richarda Schnabela,
- obytný dům Antonie Schierové,
- obytný dům Bertholda Heiny,
- brusírna a obytný dům firmy Hujerovi dědicové,
- druhá hasičárna i s rekvizitami.

Těžce poškozeno, z pola zničeno, že vlastně jen sutiny zůstaly, bylo dalších sedm budov:

- Hotel „Zur Stadt Eger“ (U města Chebu),
- obytný dům pana Nietzsche,
- obytný dům Arnolda Kalfuße,
- obytný dům Eduarda Lammela,
- brusírna Emanuela Simma,
- obytný dům kupce Reinholda Pohla.

Mimo to bylo dalších 55 budov a provozů částečně poškozeno. Strašné a zároveň truchlivé jsou nezměřitelné oběti na životech, které běsnící živel způsobil.

57 lidských životů, které jsou k dnešnímu dni pohřešovány, našly smrt ve vlnách. (Poznámka: Tato kniha vyšla již na podzim roku 1916, počty obětí se tedy liší od definitivního počtu.) Z nich 42 těl k nepoznání zohavených. Srdcervoucí scény se odehrávaly při ohledávání mrtvol. Nejvíce bylo mladých a nadějných životů. Celá ta běsnící nesmyslnost slepě se řítícího osudu tragického neštěstí spočívá v tom, že nebylo žádného úniku ze začarované klatby. Pro mnohé se údolí přehnané přívalem vod stalo hrobem. Děti, které přišly ze školy, ženy, které své muže vypravily na pole a čekaly na jejich návrat, byly velkým přívalem překvapeny. Pracovníkům, kteří chodili do brusíren za pokojnou práci se stalo hrobem jejich pracoviště. Protože nebyla žádná záchrana těm, kteří se do dráhy vysokých vln dostali, jeví se katastrofa ještě strašlivější. A také nechává soucítit a srdce horoucněji bít za nevinné oběti a také za ty, kteří následkem katastrofy přišli o chléb a střechu nad hlavou. Je to nejméně 370 osob, které přišly o všechn majetek a statky.

1020 osob zůstalo bez obživy a zima byla přede dveřmi. Celkové vyčíslení škod, způsobených běsnícím živlem bylo nemožné, ale je jisté, že přesahovalo mnoho milionů korun. Teprve při odklizení sutin se sčítaly všechny škody, mezi jinými velké množství zvířat, koní, skotu, drůbeže, králíků a jiných menších domácích zvířátek.

VYSOKÁ VLNA V TANVALDĚ

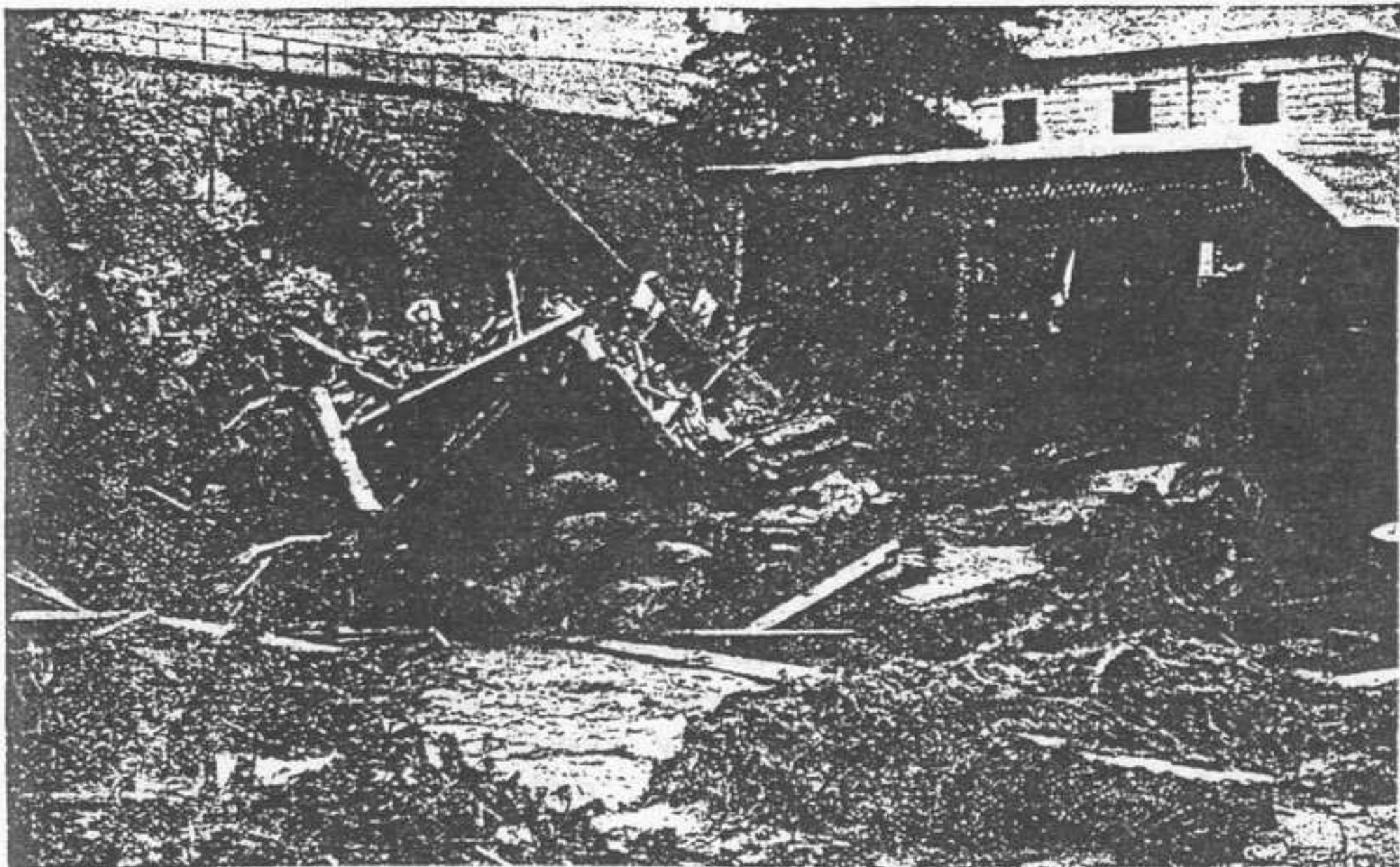
Tak veliká škoda jako v Desné, Tiefenbachu a v Šumburku, v Tanvaldě nebyla. Přesto i zde byly pozorovány významné ztráty i když síla vody byla již částečně zlomena. Tržiště v Dolním Tanvaldě bylo zcela zatopeno. Voda stála v okolních domech metr vysoko. Došlo k velkému zpusťování restauračních i sklepních místostí hotelu Koruna. Vesele plavaly stoly i židle, lavice i pivní tácky v zatopené hostinské místnosti. U obchodníka s kůží Götze, strhlo kůlnu i se sušícím zařízením a odneslo ji. Jiná kůlna byla vodou nadzdvížena a rozbita.

Říšský most byl také zle postižen. Zábradlí rozrušeno, utrženo, štěrkový posyp až na žebrovou klenbu odplaven. Nedaleko mostu nachází se dům hodináře Sedláka. Desná zde tvoří koleno. V něm se hromadilo dřevo, zařízení atd. které voda

přinesla. Silou divokého živlu bylo vše smíseno a nahromaděno v metrovou hráz.

Také průmyslové zařízení v Tanvaldě, zvláště c. a k. přádelna bavlny utrpěla velké škody zaplavením a zanesením pískem spodních částí továrních prostor s cennými stroji, surovinami i hotovým zbožím.

Též tanvaldská elektrárna byla plně zatopena.

Do knihařství firmy Bartonitschek vnikla voda a zatopila veškeré spodní prostory. I zde bylo zničeno množství papíru a jiného surového materiálu, jako i hotové zboží a drahé stroje. Vlastníku se spolu s rodinou jen s bídou podařilo uchýlit do bezpečí.

Na všech cestách kolem Desné, právě tak jako v přilehlých zahradách a loukách ležely hromady naplaveného dříví, části domů a předmětů z vybavení domácností, nabízejících děsivý obraz hrůzy.

Veškeré silnoproudé i telegrafní i telefonní vedení bylo podél Desné plně zničeno. Dokonce voda odnesla i transformační stanici.

Budovy, které nebyly zničeny, byly zaplněny bahnem.

Směrem k Jizeře, v Držkově, Haraticích, až k Železnému Brodu, nevznikly významné škody, ačkoliv také zde voda zapla-

vila zeleninové i ovocné zahrady a louky. Připlavené dřevo i zde vytvořilo vysoké hráze, kde v korytu řeky našlo odpor.

Ihned po neštěstí bylo telegrafickým nařízením státního návladního posláno komando 200 ženistů do Desné k zahájení vyklizovacích prací. Také oddíl důstojnické - aspirantské školy v Jablonci dorazil za stejným účelem do Tanvaldu.

Kapitolu: „Cesta vody“ přeložil Jiří Šourek.

Kapitolu „Vysoká vlna v Tanvaldě“ přeložil Jaroslav Zeman.

Obě kapitoly jsou vybrány z knihy: „Der Talsperrenbruch an der Weißen Desse, Schilderungen dieser furchtenbaren Wasserkatastrofe von einem Augenzeigen. Mit 15 photographischen Aufnahmen. Herausgegeben von Verlag B. Förster, Nieder Rochlitz in Riesengebirge, 1916.“ (Protržení přehrady na Bílé Desné, názorné líčení této strašlivé vodní katastrofy očitým svědkem s 15 fotografickými záběry. Vyrobeno vydavatelstvím B. Förstera v Dolní Rokytnici v Krkonoších roku 1916.) Autor knihy - „očitý svědek“ však není uveden !

P O H Ř E B O B Ě T Í

Pohřeb obětí katastrofy se konal v sobotu odpoledne v půl čtvrté. Tisíce lidí se shromáždilo na hřbitově. Podzimní slunce nádherně svítilo a pozlatilo svými paprsky prosté rakve mrtvých, které byly složeny vedle sebe na volném prostranství vedle kříže. Teskně zněly zvony obou kostelů a zpívaly jim píseň na rozloučenou. Byl to jednoduchý, prostý pohřeb, ale málokteré oko zůstalo suché.

Pěvecký spolek „Austria“ ze Schierova koutu povolal své kolegy zpěváky z okolních sborů okresu. A tak spojené sbory ze Šumberku, Potočné, Tanvaldu, Dolního Polubného, Horního Polubného a Noviny zazpívaly pod vedením pana učitele Vávry tři krásné smuteční chóry. Poslední pěvecký pozdrav zesnulým končil slovy: „Tam nahoře nad hvězdami, tam sejdou se zas lidé, které zlý osud rozdělil, tam zvedne se ona velká opona, tam duše s duší radostně se potkají.“

Jeden velký společný a několik jednotlivých hrobů je připraveno přijmout nešťastné oběti. 27 mrtvých je to, co má být odevzdáno do lůna země. Toto smutné dějství mělo v příštích dnech své pokračování. I tak muselo být pohřbívání odloženo až na šestou hodinu večerní, neboť částečně se již rozkládající těla obletovaly tisíce much a bylo životu nebezpečné se k rakvím přiblížiti.

Mezi smutečnými hosty byli přítomni koncipista místodržitele pan Kallina von Jäthenstein, sekretář obchodní komory Kostka, dr. Knoll, okresní starosta Julius Pattermann, starosta Rudolf Bartel a zástupci obce, všichni starostové z okolí, žáci z Desné s učiteli, spolek veteránů a hasičský sbor. Patnáct římskokatolických a dva starokatoličtí duchovní prováděli církevní obřady. Na požádání promluvil jako první starokatolický vikář Eduard Gnendiger a oslovil mrtvé jako hrdiny práce. Přinesl srovnání mezi bitevním polem a zničeným domovem. Venku hrdinové na bojišti, doma hrdinové na poli povinnosti a

práce. Dobří kamarádi v boji za svobodu a právo, dobří kamarádi v boji za lepší žití. Jim odbíjejí doma hodiny čas k zápasu o chléb vezdejší, oni jdou bok po boku na bitevní pole své činnosti. Padlým bojovníkům stavíme pomníky a také my postavíme obětem krásný pomník, vzácnější než kámen a ruda. Tento pomník je věrné německé srdce. Tam pohřbíváme naše mrtvé, tam jim postavíme pomník našich trvalých vzpomínek. Pevně se kolem nich semkneme a věříme, že těla padlých obětí budou sloužit jako sémě, ze kterého vyroste zárodek nového, krásného domova. A tento domov již žádné dílo, zřízené lidskýma rukama a vůlí, nikdy nezničí.

V této těžké hodině se obracíme k mateřskému srdci naší víry, která jakoby jarním vánkem rozpustí ledovou slupku bo-

lesti a vlahý potůček útěchy prostoupí naše nitro. Utěšení pozvedneme zaslzené oči k smějícímu se nebi a z hrudi nám vytryskne odevzdaná modlitba: „Otče náš, buď vůle Tvá.“

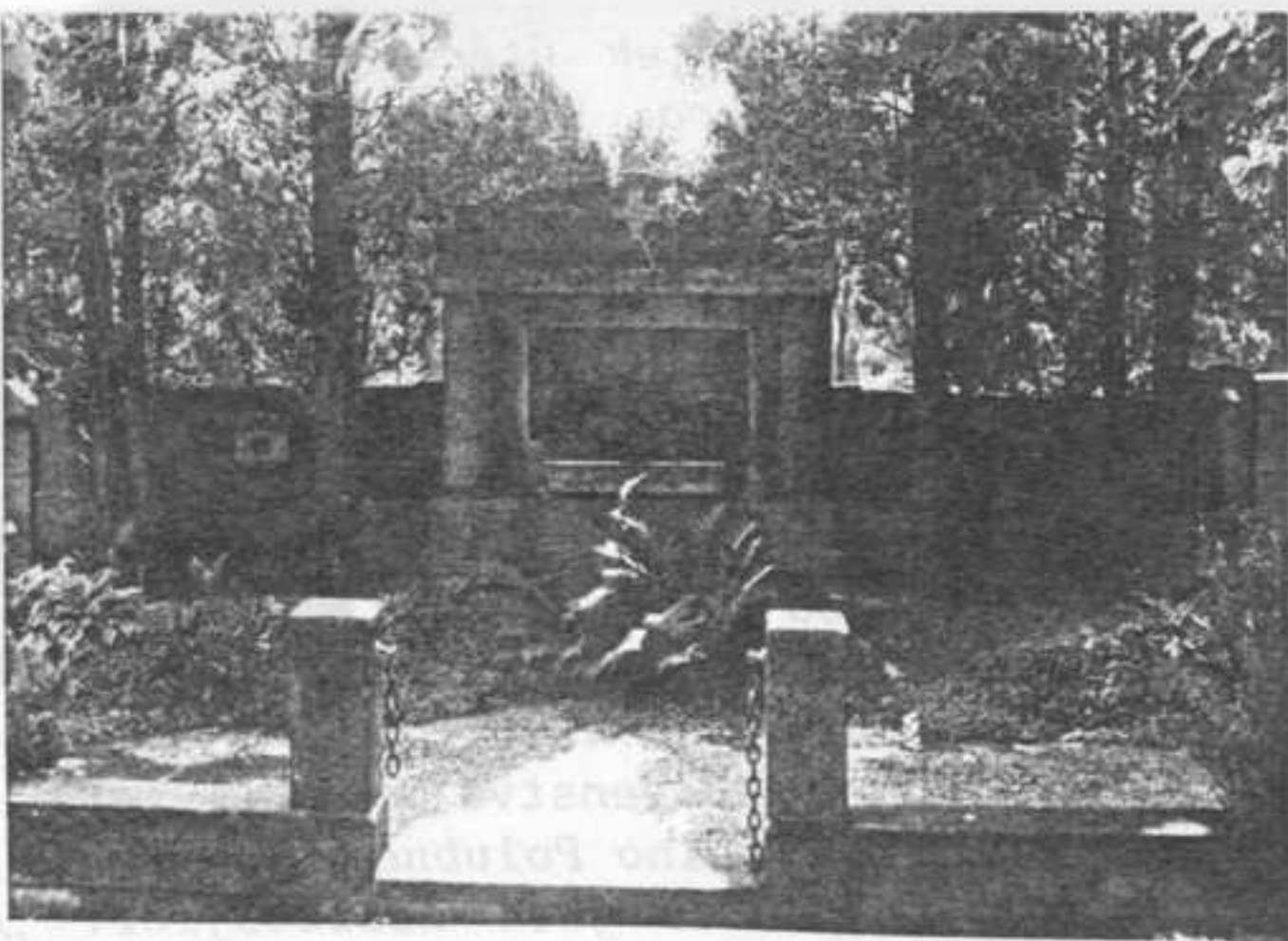
Poté vyjádřil okresní starosta Julius Pattermann ve jménu pomocného výboru postiženým hlubokou a upřímnou soustrast. Jeho hlas se chvěl

a zanedlouho se potůček slz přelil přes jeho tvář. Jménem římskokatolického duchovenstva hovořil farář a spisovatel Ferdinand Schneid z Horního Polubného. Některé jeho myšlenky, které mi zůstaly v paměti jsou následující: „Hrob bezejmenných a beztvarých pojmenoval masovým hrobem a mrtvé nazval inženýry, kteří obětovali svůj život za poznání nebezpečí kolem nás, aniž jsme o něm věděli. Pod troskami katastrofy byl pohřben omyl a nebezpečí. Znovu se musí zrodit poznání a jistota. Víra sjednotila u těchto hrobů všechna náboženství. Víra ve smiřující a budovatelskou sílu lásky k bližnímu, víra která říká: ‚Nechte se smířit s Bohem ! Když seslal Bůh démona zpusťování, který prošel údolím, následuje anděl lásky k bližnímu, aby zahojil způsobené rány. ano Bůh je věrný a dobrý. Také náš domov odpočívá v Tvých rukou. Tvé jméno zůstává - - smilování‘.“

Následovalo spuštění rakví do hrobu. Nejprve odříkal starokatolický vikář své církevní modlitby, poté římskokatolický farář Alois Braun. Požehnání jednotlivým samostatným hrobům udělil starokatolický farář Ignatz Deprida, římskokatolický farář a starokatolický vikář. Společný hrob se rozkládá od střední hřbitovní cesty až k pravé hřbitovní zdi.

Zde odpočívají Hermine Haina, Wielhelm Tietz, Marie Tietz, Josef Strecker, Pauline Marousek, dvě děti rodiny Dufke, Marie a Rudolf, Regina Hofer, neznámá žena, neznámá dívka, neznámá žena, neznámý muž, Karoline Bradler, Franz Kunst, Wielhelm Seidel, Richard Haina, Inselma Wosahlo, A-

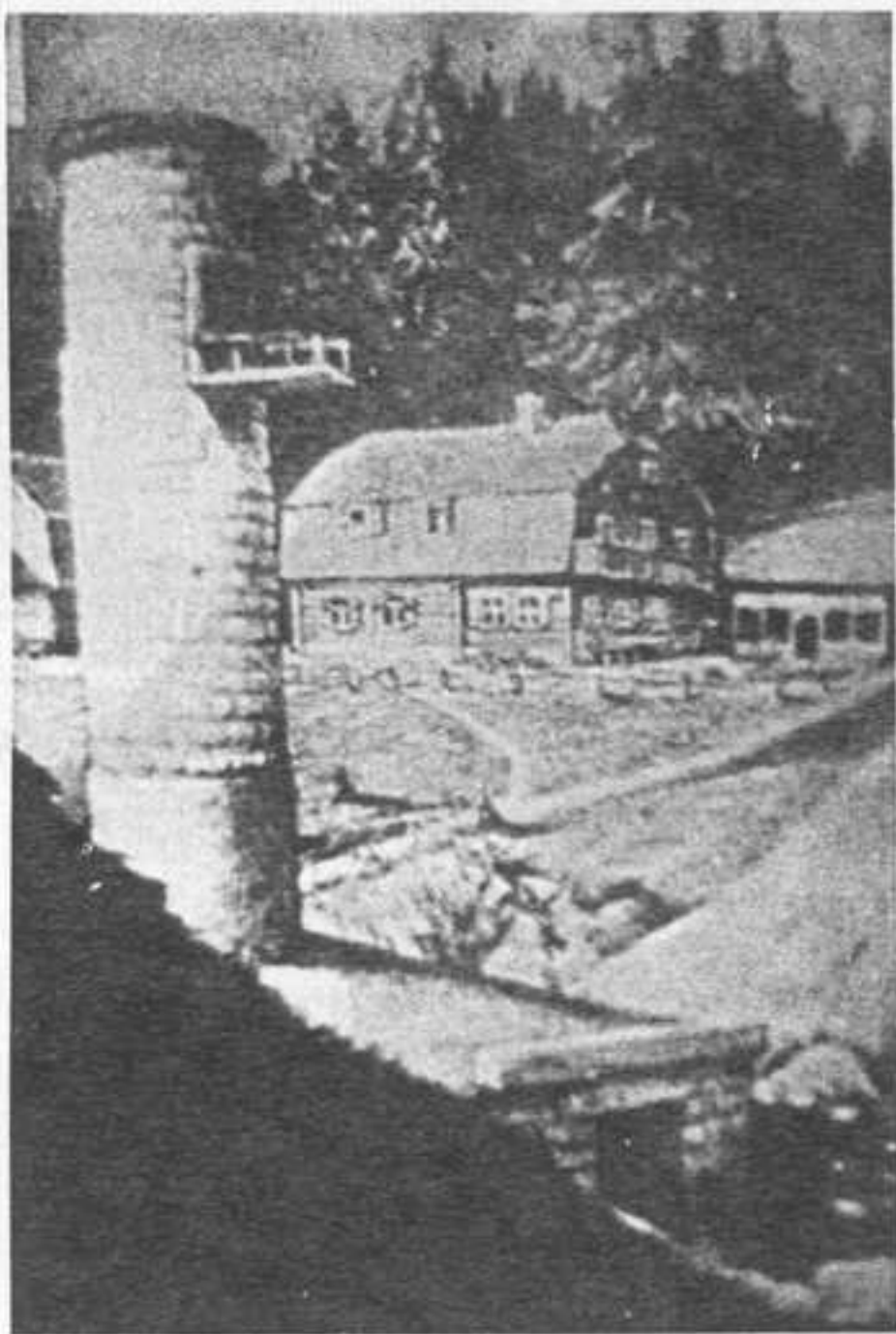
malia Dufke, Anna Haba, Hermine Seidel, Heinrich Dufke, dítě F. Dufkeho Alize, Johann Gleisner.

V samostatných hrobech: Johann Schmidt, Betti Lischka, Heinz Schnabel, Anton Simm, Walter Rössler, Olga Umann, Marie Patzelt, Ulma Wunsch, Marie Wildner, Herta Wildner, Beatrix Gall, Karoline Hollmann, Franz Moravek, Marie Prediger, Rudi Illner, Walter Illner, Robert Zimmermann, Bruno Schickentanz, Bibiana Reytarek, Antonie Simm, Anna Prucha, Irma Wunsch, Wenzel Donth, Heinrich Laurich, Elsa Illner, Emma Bergmann, Hugo Schimunek, (matka dítěte Martha Schimunek byla pohřbena v Bozkově), Marie Rössler - sedmnáctiletá prodavačka z Potočné utonula v zahradě firmy Umann - Tiefenbach a byla nalezena pod nánosem bahna ve sklepě obchodníka Nettela, dále ještě August Nietzsche.

Nezvěstní dosud jsou: Roland Schnabel, Betti Binder, Albine Brose, August Hubner, Elsa Gleisner, chlapec Walter Wunsch, Josefina Gleisner, Martha Dufke, Aureline Elstner. Tři neznámé mrtvé ženy by měly být identické s některými jmény nezvěstných. Tito mrtví byli natolik zohaveni, že jejich identifikace byla nemožná.

V neděli 24. září se konala v obou kostelích smuteční mše svatá.

V neděli 24. září navštívily naši obec tisíce lidí. Již v dopoledních hodinách přišlo obrovské množství obyvatel z nejbližšího okolí. Ti přišli pěšky. Přenádherné počasí bylo

jako stvořeno pro turistiku. Většinu návštěvníků ale přivezly odpolední vlaky do Tanvaldu - Šumburku z Liberce, Jablonce, ale také z Turnova a Železného Brodu. Pomocný výbor vydával na prohlídku místa neštěstí vstupenky v ceně 1 K. Dle výnosu vojenského velení stály na všech přístupových cestách hlídky, které dbaly přísně na to, aby do místa katastrofy nepřišel nikdo bez vstupenky. Jen během neděle bylo vybráno 5 900 K. Nemohl jsem ale počítat návštěvníky od Smědavy, kteří proudili v zástupech horní částí obce a mohli projít bez vstupenky. Jak velká byla návštěvnost vysvítá z toho, že na trati Liberec - Jablonec - Polubný

bylo přepraveno více než 6 000 osob. Na zpáteční cestě nemohlo mnoho lidí pro velký nával použít vlaku a museli se na dlouhé cesty domů vydat pěšky. Také v příštích dnech procházely zástupy lidí obcí, aby si toto nešťastné místo se strašným zpusťšením vtiskly do paměti. Byli mezi nimi i turisté z Prahy, Vídně, Lince, Salzburgu, Vratislavi, Berlína, Hamburгу atd. A tak se díky obrovské tragedii stala naše rodná víska světoznámá. Nikdy by si zurčící Desná, ukrytá před celým světem v zeleni lesa, spoutána lidskou silou, nepomyslela, že místo aby odevzdala svoji sílu službám průmyslu, nechtěně takto proslaví svoji obec.

Pro trvalou vzpomínku na tento nešťastný den nechal obecní

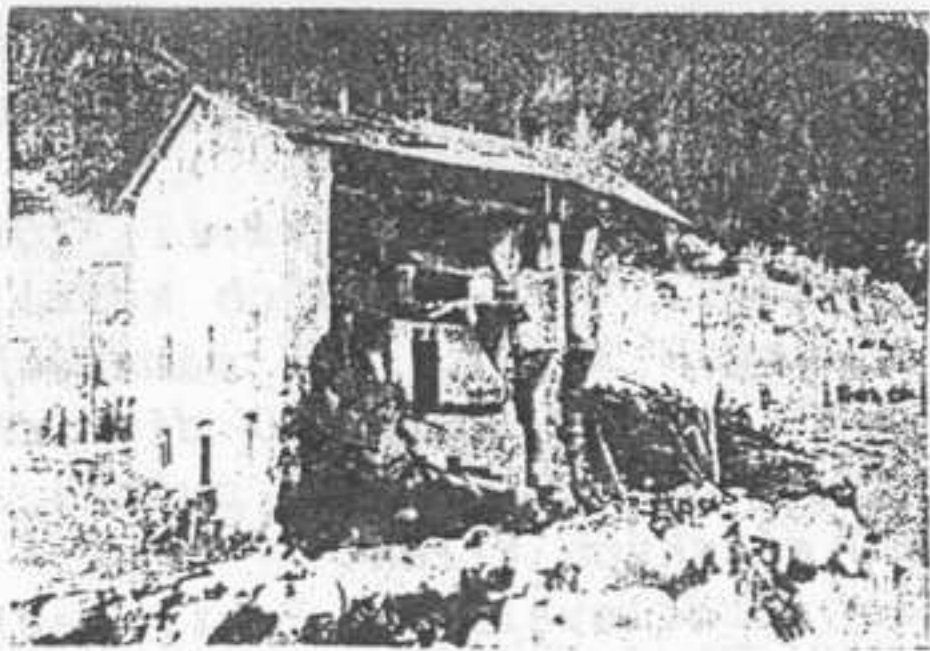
tajemník z Albrechtic Rolf Simm spolu s učitelem Otto Pörnerem z Mariánské Hory zhotoví těžítka. Černá skleněná deska s vloženým reliefem stříbrné barvy znázorňující protrženou přehradu. Ve spodní levé části je polámané vodní kolo a hromadu sutin s bezduchou tělesnou schránkou

Die Leömuobauäda an der ungarischen Grenze. Ungarn.

oběti neštěstí. Ze strany obce bylo oběma pánům přiznáno jediné a výhradní výrobní právo. Vzor je chráněn zákonem, čistý zisk bude z poloviny věnován obětem.

21. září v devět hodin večer přišlo do Desné 100 mužů 44. pěšího regimentu. Byla neproniknutelná tma a životu nebezpečná chůze po silnici. Starokatolický vikář Gnendiger, který šel náhodou s lucernou do Potočné, je u Umannovy vily potkal a dovedl až k železničnímu mostu. Richard Simm doprovodil vojáky do tělocvičny v Desné. Jeden čas byli vojáci ubytováni ve škole v Potočné a také v sále v hostinci „U dubu“. První dny byla strážnice pro Potočnou v restaurační místnosti. Staniční stráž zůstala „U dubu“ společně s kuchyní pro Maďary. Kvůli rušení vyučování byla část vojska přeložena do Desné, do sálu restaurace Wenzela Neumanna a Heinricha Förstera. Strážnice byla v dřívějším obchodě střižním zbožím pana Schiena. Maďarští vojáci odklízeli a čistili silnici, spravovali rozbité cesty. Ženisté sbíjeli nouzový přechod od rozbitého domu starosty na druhý břeh Desné do zahrady Antona Schnabela. Všichni, kteří chtěli jít po silnici, museli proto projít zahradou závodní kantýny. 25. září bylo možno použít nový nouzový most, který položili přes nové koryto a starý Karnethův most. Protože bylo nebezpečné projít kolem hostince „U města Chebu“ („Zum Eger“), byla silnice v těchto místech uzavřena a budova byla podepřena. Z horního patra domu vystěhovali veškerý nábytek.

Všichni, kteří byli bez přístřeší, dostali v prvních dnech teplé deky, spali ve škole v Potočné. Prvních 14 dní se vařilo u hostinské Stránské, Czerné a Austelové. Paní doktorka Erbenová, učitelka ručních prací, slečna Kittelová a Emma Skrbková věnovaly svůj čas postiženým a

převzaly jejich zásobování v hostinci „U města Vídně“. Firma Riedel dala dvacet železných postelí. Ve všech objektech pracují obětavé ruce, aby vybraly bahno a vodu ze sklepů a pokojů. Majitelé továren spolu s dělníky stojí po kotníky v bahně a pracují, aby daly své prostory do pořádku.

27. září dorazila zásilka čtyř beden dřeváků, které byly v následujících dnech v obchodě Reinholda Pohla rozdány. První den bylo starokato-

lickým vikářem a Reinh. Pohlem rovněž rozdáno 198 párů bot.

28. září byli nezaměstnaní muži a mladíci povoláni k odklízovací práci. Přes nesmírné úsilí pokračují práce pomalu, neboť je potřeba přemístit obrovské množství písku, bahna, vody a dřeva.

Ve stejný den dorazila zásilka šatstva od firmy Ludwig Edelstein z Liberce. 29. září byly povolány nezaměstnané ženy a dívky rovněž k odklizení trosek. Muži obdrželi od pomocného výboru denně 4 K., ženy 3 K., kameníci a vedoucí skupin 6 K.

30. září rozdávají vikář Gnendiger a mistr brusič Prediger v lokále oděvní součásti.

Počátkem října byl na zákrok pomocného výboru povolán jako staniční velitel nadporučík domobrany a říšský poslanec Adam Fahrer.

2. října jsme od c. a k. oděvní ústředny obdrželi: 100 oblečení pro muže, 200 pánských kalhot, 300 pánských košil, 230 chlapeckých obleků, 300 chlapeckých košil, 200 dámských kostýmů, 400 dívčích šatů, 300 dámských kalhot, 300 dívčích halenek, 200 kusů dívčího spodního prádla, 1060 párů pučoch a ponožek, 460 tílkových kalhot a 200 dětských tílek.

3. října a v příštích dnech rozdělovali R. Pohl, paní Pohlová, brusičský mistr Prediger a vikář Gnendiger od osmi ráno do sedmi večer tyto došlé oděvní součásti. Byl tam velký nával a velmi mnoho práce. Rozdané součásti byly zaknihovány a potvrzeny podpisem příjemce. Ve stejný den začali zákopníci se stavbou mostu u Reinholda Pohla a prkny zregulovali tok Desné.

6. října stavěla skupina zákopníků obecní cestu a sbíla most nad říčkou od domu Emila Schnabela k obecnímu hostinci.

A tak dále, a tak dále,

ještě bych mohl dlouho opisovat ze starých knížek, protože pohřbem obětí a příchodem vojáků nic nekončilo, ale naopak, muselo se pospíchat s pracemi, aby se ještě před nadcházející zimou stihlo udělat co nejvíce práce na válkou zbídačené a vodou zpustošené zemi

To všechno hlavní, co mělo být ve dnech 80. výročí tragédie připomenuto jste si již přečetli na předcházejících stránkách. Další podrobnosti si již každý zájemce najde v příslušné literatuře, která je uvedena nazávěr.

Zvláštní poděkování za vznik tohoto dílka patří:

Panu Čechovi, za to, že zaslal odborný materiál - stěžejní text tohoto vydání, od kterého se odvíjelo ostatní.

Panu Zemanovi, který v České národní knihovně v Praze opatřil kopie ze starých, těžko dostupných knížek.

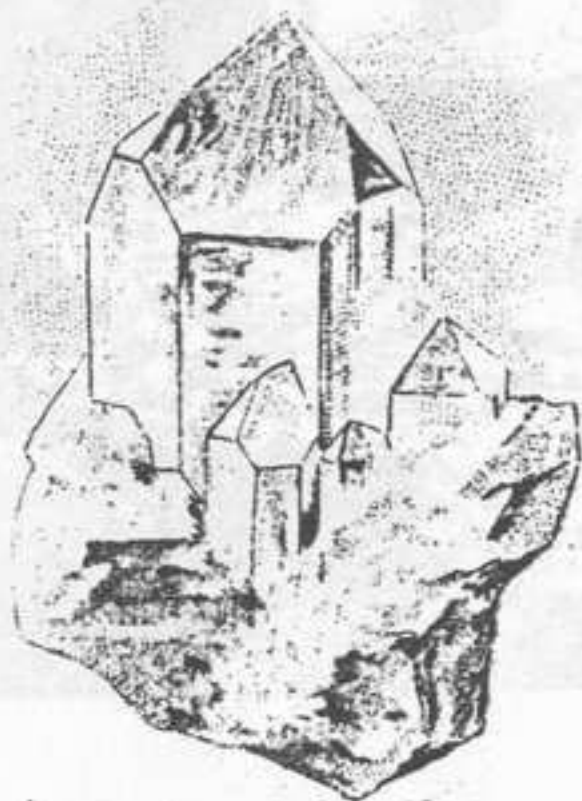
Panu Lauerovi, z jehož sbírky pochází většina zde otištěných fotografií.

A možná také panu Šourkovi, který nad tím proseděl po nocích asi 200 hodin.

Bez jejich obětavosti by toto neobvykle rozsáhlé a obsažné vydání nemohlo vyjít

D O P O R U Č E N Á L I T E R A T U R A

- Der Talsperrenbruch an der Weißen Desse, Schilderungen dieser furchtensbaren Wasserkatastrofe von einem Augenzeigen. Mit 15 fotografischen Aufnahmen. Verlag B. Förster v Dolní Rokytnici roku 1916 (Protržení přehrady na Bílé Desné, ná-zorné líčení této strašlivé vodní katastrofy očitým svědkem, s 15 fotografickými záběry. V češtině nikdy nevyšlo.)
- O bezpečnosti zemních hrází pro vodní stavby a příčinách katastrofy na Bílé Desné, Ing. A. Smrček, Praha 1917
- Neuer Führer von Reichenberg - Ausflüge und Wanderungen in das Jeschken- u. Isergebirge, sowie Lausitzer- u. Riesengebirge. F. M. Beuer, Liberec 1919
- 48. Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines (Ročenka Německého horského spolku pro Ještědské a Jizerské hory, 48. díl)
- 30. výročí protržení přehrady na Bílé Desné, Ant. Soukup, MNV v Desné, 1946
- Odborné pojednání v časopise Lidé a země, 3/1967
- Naše Desná, PaedDr. H. Sobková, Městský úřad v Desné, 1993
- Kniha o Jizerských horách, RNDr. M. Nevrlý, 1972, 1980, 1996
- Desenské noviny, články místního kronikáře Ing. L. Žáka, průběžně v několika číslech, zde použit úryvek z č. 5/96.
- Katastrofa na Bílé Desné. U příležitosti oslav 80. výročí napsal Ing. Ladislav Žák, městský kronikář, pro Městský úřad v Desné a Povodí Labe. Vydání plánováno na září 1996.

5. Bergkristall.

Nedílnou součástí tohoto vydání Patronu č. 3/96 je „Soupis fotografií“, který lze vyjmout, abyste jej mohli mít po ruce kdykoliv při listování tímto sešitem s neobvykle velkým množstvím dokumentárních fotografií.

Došlé dary k 1. lednu 1917

Od Jeho Veličenstva císaře Franze Josefa I.	20 000.-- K.
Od Jeho Veličenstva císaře Wilhelma II.	10 000.-- RM
Od vlády bylo přislíbeno	250 000.-- K.
Jeho Excelence místodržitel hrabě Coudenhove	4 000.-- K.
Firma Josef Riedel	20 000.-- K.
Sbírka Obchodní komory v Liberci	296 257.29 K.
Sbírka Libereckých novin	69 151.60 K.
Městský úřad Liberec	5 000.-- K.
Národní spolek žen Berlín	3 000.-- RM
Sbírka Jabloneckých novin	20 749.73 K.
Městské zastupitelství Jablonec	1 181.-- K.
Okresní rada v Jablonci	3 000.-- K.
Sbírka městského úřadu Liberec	12 000.-- K.
Městský úřad Žitava	1 000.-- RM
Městský úřad Smržovka	1 426.-- K.
Celková výše darů došlých pomocnému výboru Potočná	92 000.-- K.
Celková výše darů došlých pomocnému výboru úřadu starosty Desná	24 000.-- K.
Sbírka c. a k. pěšího regimentu č. 94	18 444.-- K.

Srdečný dík ušlechtilým dárcům.

UPŘESNĚNÍ VÝLETU K MŮTZELOVU OBRÁZKU NA PTAČÍCH KUPÁCH

v sobotu 31. srpna 1996

V souvislosti se změnou jízdního řádu se odjezdy mění takto:
Z Frýdlantu vlakem 4. 44 , z Tanvaldu autobusem 6. 50 nebo 6. 57.
Autobusy z Liberce 8. 15 , Jablonce 7. 49 zůstávají stejné.
Odchod z Bedřichova v 9.00 hodin.

K R I S T I Á N O V S K Á P O U Ť

se koná v sobotu 7. září 1996

Pořádá Museum skla a bižuterie a Horská služba Bedřichov.

P R O G R A M V Z P O M Í N K O V Ý C H A K C Í

18. středa **Shromáždění občanů u připraveného kamene**
17.00 hodin **Proslov starosty města, položení květin u pomníku, průvod na místní hřbitov.**

- 17.45 hodin **Vzpomínková slavnost u společného hrobu obětí**
Beseda s místním kronikářem L. Žákem, vystoupení dechového orchestru „Desanka“, proslov starosty, položení květin u společného hrobu.

19. čtvrtek **Prohlídka protržené přehradě s výkladem**
10.00 hodin

- 14.00 hodin **Přednáška v hotelu Sklář**
Odborný seminář, pořádá Povodí Labe.

20. pátek **Koncert chrámové varhanní hudby**
20.00 hodin **V kostele Panny Marie (u paneláků), účinkuje pěvecký soubor z kostela sv. Václava v Pasekách nad Jizerou.**

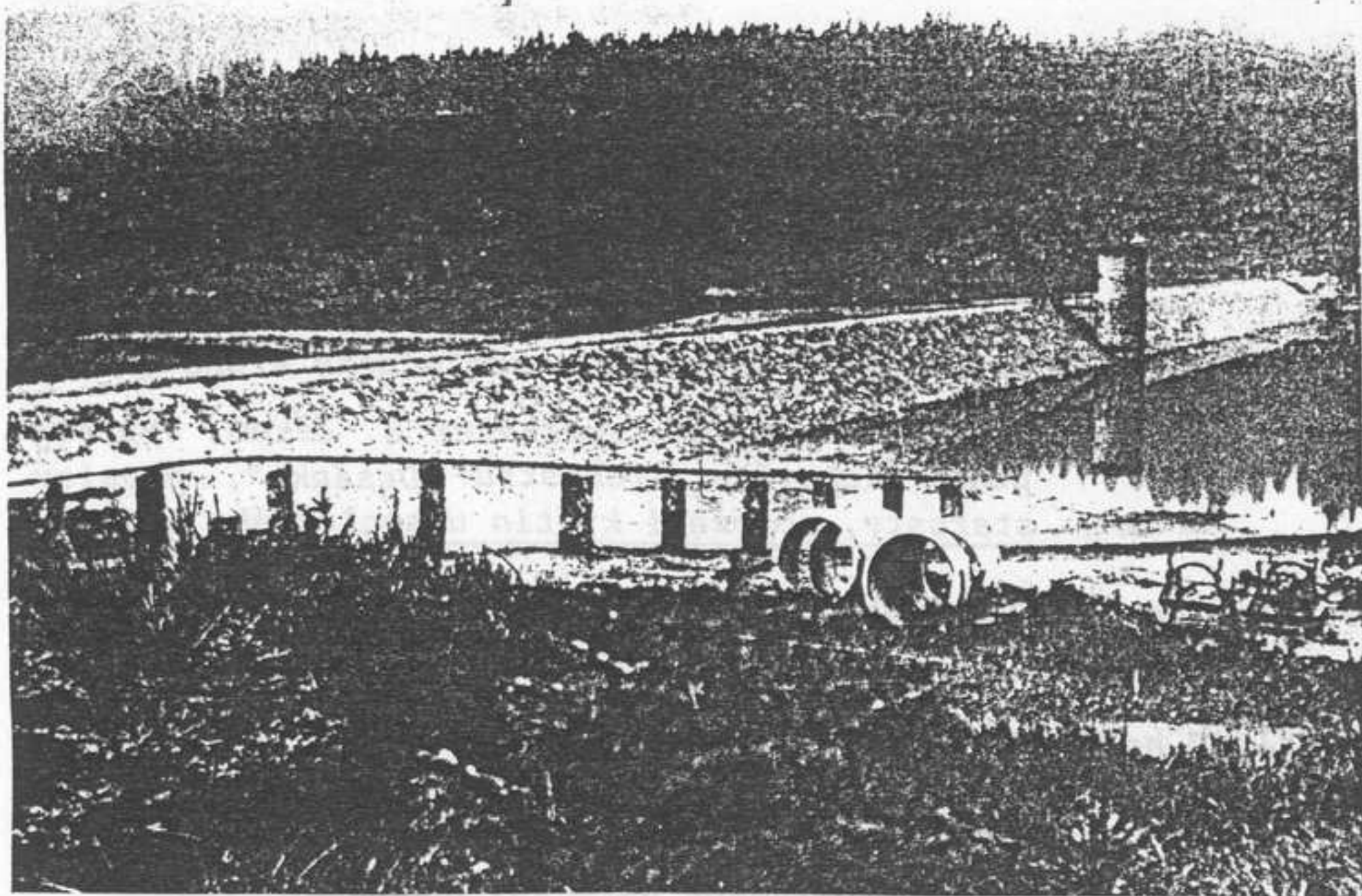
21. sobota **Setkání občanů u Riedlovy vily**
10.00 hodin **Výstava fotografií, promítání filmu o Protržené přehradě, beseda s Ladislavem Žákem, koncert dechového orchestru „Desanka“ v bývalém lázeňském parku, divadelní pásmo ochotnického souboru „Vojan“.**

12.00 hodin Odjezd zvláštního autobusu na Protrženou přehradu (v případě většího zájmu více vozů)

15.00 hodin „Zpívání protržené přehradě“

Setkání muzikantů a přátel trampské, folkové a cauntry hudby, cauntry tance, soutěže pro děti i dospělé. V bývalém lázeňském parku, v případě nepříznivého počasí v hotelu Sklář.

Farní úřad v Desné připravuje také polní zádušní mši.

**TENTO VÝTISK JE NEPRODEJNÝ
a slouží výhradně pro vnitřní potřebu našeho sdružení
a jeho členů !**

Je předpoklad, že toto vydání věnované 80. výročí protržení přehrady na Bílé Desné vzbudí pozornost a zájem dalších čtenářů. Je možné pro ně vykopírovat výtisky navíc, které smějí být nabídnuty maximálně za cenu stanovenou xerografickou laboratoří Minolta (21 Kč), nesmí však sloužit k žádnému kšeftování !

*Příspěvky, články a fotografie do dalšího vydání
zašlete nejpozději do poloviny října 1996 !*

S E Z N A M V Y O B R A Z E N Í

1. Torso šoupátkové věže uprostřed protržené hráze.
2. Protržená přehrada byla po léta známá především jako významné zimoviště netopýrů celoevropského významu.
3. Detail Melichovy desky na pomníku z vyplaveného kamene.
4. Na prorvané hrázi jsou dobře viditelné sklonové poměry.
5. Horní konec přepouštěcí štoly od Bílé Desné leží na bývalém Des Foursově panství. Dnes jej kryje mříž.
6. Dolní konec štoly najdete podle ohromné haldy vytěženého materiálu na břehu potoka. Od štoly kamsi vede starý dřevěný náhon. Práce na spojovací štole začaly 1. dubna 1912. Skála je velmi pórovitá, tunel se musel ihned vyzdívat. Bylo málo místa pro vytěžený materiál a Rohanovo panství se velmi bránilo vykácení dalších 15 (!) arů lesa. Od 30. května se pracovalo nepřetržitě 24 hodin denně. Panský fořt Henrici si často stěžoval, že mu zedníci kradou stromy na výdřevu. Stavitel Franz Schön se mu vždycky vysmál. Totéž když Ing. Gebauer upozorňoval na šlendrián, který na stavbě pozoroval, např. vyzdívání za hlubokých mrazů. S délkou štoly přibývalo starostí s odčerpáváním vody z podzemních pramenů i větracích komínů, vysokých až 40 m. Dolů voda vytekla sama, ale z horního konce se muselo odčerpávat až 6 m³/hod. Každá porucha čerpadla měla za následek okamžité přerušování ražby a zatopení štoly. Během prací došlo k několika smrtelným úrazům, kdy raziči navrtali nevybuchlou nálož. Stavba byla v kraji ojedinělá, proto si ji přišel 11. července 1913 prohlédnout hrabě Franz Clam-Gallas. Štola je dlouhá 1 104,8 metrů a dnes opět slouží svému účelu.
6. Netopýři žijící ve staré štole.
7. Čtyřicetimetrová kaskáda pod pravobřežním přelivem tvoří několik stupňů, které měly za úkol roztříštit prudce vytékající vodu a zabránit tak erosivnímu vymílání tohoto uměle vytvořeného koryta s prudkým spádem.
7. Mezi stupni kaskády rostou vzácné rostliny z rodu vstačovitých - např. světle růžová Pětiprstka žežulník.
8. Řez hrází znázorňuje původní terén, výkop pod hrází, hloubku těsnicí vrstvy i současný stav. Je na něm dobře vidět dnes ztěžší pochopitelná skutečnost: Řeka původně tekla vpravo od budoucí středové věže. Později si řeka vytvořila nové koryto vlevo. Z obrázku jsou také zřejmé údaje o nadmořské výšce: hráz 820.30 mnm, výše hladiny v den katastrofy 817.62 mnm. Přehrada byla celkem mělká a hodně do šířky (hlavní retenční prostor byl více u kra-

- jů, než u středu), osmdesáticentimetrový přírůstek hladiny znamenal přírůstek vody o sto milionů litrů.
8. Na obrázku je vidět hlavní příčina katastrofy: dřevěné rošty upevněné na pilotách, které držely podloží pod vypustnou štolou pořád ve stejné výšce, zatímco okolní hráz postupně sléhala a klesala. Snímek z 22. září 1913.
 9. Výkop pod dřevěnými rošty, tak jako celá stavba byl proveden bez nějaké výrazné mechanisace. Hlavními nástroji byly lopata, krumpáč a kolečko. Snímek 10. 7. 1913.
 9. Zatloukání pilotů pod hrází beranidly, 8. října 1913.
 9. Ještě před zimou byla téměř dokončena vypustná štola. Snímek ze dne 5. listopadu 1913.
 10. Pokračuje stavba hráze nad dokončenou výtokovou štolou, snímek vzdušné strany z 15. července 1914.
 10. Ještě jednou ze stavby pravobřežního přelivu. 19.6.1913.
 11. Na snímku dokončené hráze je dobře zřetelný můstek přes pravobřežní přeliv. Ochranné patníky jsou dodnes zachovány. 21. července 1915
 11. Při povodni dne 6. září 1915 napršelo tolik vody, že vystoupila hladina až k levobřežnímu přelivu, který byl o 40 cm níže, než pravobřežní přeliv, aby přebytečná voda tekla spíše štolou do Soušské přehrady než zpět do řeky.
 11. Voda odtéká přepouštěcí štolou do Soušské přehrady.
 12. Zamrzlá hladina 24. dubna 1916 - toho roku byla obzvlášť tuhá zima. Na hrázi zbytky stavebních kolejí.
 13. Ing. Smrček píše: ...Voda zničila a odplavila vzrostlý les pod přehradou, s ním vyrvala tisíce kubíků písku a štěrku a uvedla v pohyb tisíce balvanů žulových. Od místa k místu se tato směs vody, písku, balvanů a zejména dřeva, celých kmenů s větvemi a kořeny zarazila a vytvořila na chvíli mohutnou hráz propletených a zaklíněných do sebe kmenů a jiných předmětů. Tím nadržela se voda do neuvěřitelné výše, 20 metrů, snad i více. Když pak improvizovaná tato přehrada vzrůstajícímu tlaku vody více odolati sto nebyla, provalila se a divoký, nespoutaný živel ničil novou a nezkrocenou silou dál všecko, co mu do cesty přišlo....Proto když nyní houkačky Umannovy ohlašovaly povodeň, nikdo tomu nevěřil, neboť mnoho nepršelo, někteří zvědaví postavili se přece okolo vody, aby jim neušlo divadlo, jaké poskytuje rozvodněný potok. Zvědavost ustoupila šílené hrůze, když shora počala se řítit jako dům vysoká stojatá vlna kalné vody, zahalená mrakem žlutavé páry.
 13. Des Foursova hraběcí pila na horním konci Desné byla první obětí běsnícího živlu a tam také zahynul první člověk - malé děcko.

14. Horní Umannova brusírna.
14. Bývalá Simmova knoflíkárna. Dnes na tomto místě nad školou naleznete starý náhon a dva zcela nové rodinné domy.
14. Jiný rozbořený obytný dům v horní části Desné.
15. Hotel „Zur Stadt Eger“ - „U města Chebu“ stál na místě, kde je dnes výměníková stanice pro paneláky u kostela.
15. Hotel Eger byl povodní těžce poškozen, že musel být zbořen, aby neohrožoval kolemjdoucí padajícími částmi.
15. Pohled od Egeru - zcela vpravo jsou zřetelné podpěrné sloupy, které měly bránit dalšímu sesouvání - leč marně. Uprostřed Schnablova vila. Zcela vlevo dnes stojí byty - tzv. malometrážky.
16. Zde je třeba vysvětlit nesrovnalost v textu na str. 15, který evidentně patří k Schnablově vile. Pobořená část byla nahrazena prosklenou verandou a dodnes stojí u Karnethova mostu, naproti pomníku z připlaveného kamene. Kniha, ze které byl text přejet byla vydána již na podzim roku 1916, možná byla „šita horkou jehlou“, aby její výtěžek mohl být urychleně věnován postižené obci.
16. Další oběť katastrofy.
17. Rozvodněné údolí v blízkosti železničního mostu, který katastrofu přečkal bez pohromy. Další most na cestě do Albrechtic byl zbořen.
17. Most u nádraží také vydržel. Vlevo restaurace Centrál, vpravo ale chybí kino - to bylo postaveno až roku 1927.
20. Železniční most v Tanvaldě. Šumburská babička vzpomínala, že jako jedenáctiletá školačka viděla, jak z této hromady naplaveného dříví, kamení a bahna u mostu čouhala něčí noha v červenomodré proužkované fusekli. Tento děsivý obrázek v sobě nosila po celý další život a o té zkušenosti, ač nerada, vyprávěla i nám dětem a vnukům. Dnes ani nevím, zda to byla iniciativa nezletilých školáků, jít se podívat na takovou hrůzu, nebo nápad učitelův, aby děti viděli z blízka i neštěstí. Tenkrát nebyla televize, dnes děti pozorují denně jiné hrůzy a nejspíš budou otrlejší. My jsme se tenkrát báli o té noze i jen slyšet.
22. Slavnostní odhalení pomníku zhotoveného z připlaveného obrovského balvanu v Desné roku 1937. Původní nápis byl vyložen jako mosaika z deseti tisíc drobných oblázků.
23. Poválečná podoba pomníku s bílou mramorovou deskou s českým překladem vydržela do osmdesátých let, kdy byla neuváženě nahrazena novou deskou byť s novým pravopisem.

23. V listopadu 1986 byla dosud kvalitní deska nahrazena ozdobnou deskou z černého skla s leptaným nápisem a obrázkem (viz 3), kterou vyrobil desenský návrhář Melich (vymyslel také barevnou mosaiku na samoobsluze v Dolním Polubném). Skleněnou desku šestkrát zničili vandalové, až musela být nahrazena silnou deskou z černého kamene - - doufejme, že ne tak snadno rozbitelnou !

Wandrer verweile !

Poutníče postůj !

Am 18. September 1916 brach
der Erddam der Talsperre.

Dne 18. září 1916 protrhla se hráz
údolní přehradu. Rozpoutané vodní živly
proměnily naše chudé, ale krásné
údolí v ssutiny.

Die entfesselten Wassermassen
verwandelten unser schönes
betriebsames Tal in ein
Trümmerfeld:

62 obětí na životech

33 zerstörte,

33 zničených a

69 beschädigte Häuser,

69 poškozených domů

307 Obdachlose,

307 osob bez přístřeší

62 Todesopfer.

Tento balvan vlnami připlavený
jest svědkem onoho soudného dne.

Dieser von den Fluten ange-
schwemmte Stein ist Zeuge jenes
verhängnisvollen Tages !

24. Hromadný hrob obětí na desenském hřbitově se původně rozkládal od středového kříže až k pravé zdi, později krajní hroby překopány a zachován jen hlavní pomník.
25. Když davy turistů chodily prohlížet místo neštěstí, byla pro jejich občerstvení i ubytování postavena Krömerova bouda. Byla v provozu do roku 1946, kdy vyhořela. Dnes jsou patrné jen základy pod silnicí a chladný sklep.
26. Pod obrázkem Krömerovy boudy je nápis kurentem: *Die Krömerbaude an der weißen Desse. Isergeb.* Již více lidí se ptalo, jak se toto staré, dnes téměř zapomenuté písmo luští. Jednou v Patronu otiskneme srovnávací tabulku.
27. Další z obytných domů v horní části Desné zničený vodou.
27. Zničené domy „pod můstky“.
27. Tradiční motiv z protržené přehradu - netopýr.
29. Při ražení štoly byla nalezena geoda horského křišťálu o průměru 1,6 m. Dutina vyložena kystaly ve tvaru šestibokých jehlanů kouřové, modré, nazelenalé, fialové i černé barvy. Úlomky jsou v mineralogických sbírkách mnoha museí a škol. Největší a nejkrásnější si vyžádal vládní rada Fridrich pro vysokou školu zemědělskou ve Vídni.
30. Rozbořený hotel Eger musel být stržen. Podle špičky kostela si uděláte představu, kde stával.
32. Klasický obrázek: Přehrada ještě před protržením. Ten koluje v desetitisících kopiích snad ve všech sbírkách.